

วารสาร
ประวัติศาสตร์
ธรรมศาสตร์

THE THAMMASAT

**JOURNAL
OF
HISTORY**

ต้นกำเนิดลัทธิชาตินิยมจีนในสังคมชาวจีน
ในประเทศไทย
The origins of Chinese nationalism in Thailand

เออิจิ มุราชิม่า
Eiji Murashima

ศาสตราจารย์ประจำวิทยาลัยเอเชีย-แปซิฟิกศึกษา
มหาวิทยาลัยวาเซดะ
Professor, Graduate School of Asia-Pacific Studies,
Waseda University
E-mail: murashim@waseda.jp

ได้รับบทความเมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน 2561; แก้ไขปรับปรุงเมื่อวันที่ 1 กันยายน 2562; อนุมัติให้ตีพิมพ์เมื่อวันที่ 31 ตุลาคม 2562

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาความเป็นจริงของลัทธิชาตินิยมของชาวจีนในประเทศไทย ซึ่งเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในช่วงกลางปี ค.ศ.1905 โดยทำการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารต่าง ๆ เช่น หนังสือพิมพ์ต่างในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 และ เอกสารภาษาไทย โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็นสี่ส่วนหลัก ได้แก่ ส่วนที่หนึ่งศึกษาการเข้ามาสำรวจชาวจีนโพ้นทะเลโดยชาวญี่ปุ่น เพื่อแสวงหาแนวร่วมฝ่ายปฏิวัติชาวจีนในหมู่ชาวจีนโพ้นทะเล ส่วนที่สองศึกษาปฏิบัติการอันนิ่งเฉยของชาวจีนในประเทศไทยในระหว่างที่ดร.ซุนยัตเซนเดินทางมาประเทศไทยเป็นครั้งแรกระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนมิถุนายน ค.ศ.1903 ส่วนที่สามศึกษาการเกิดจากจิตสำนึกความเป็นชาติสมัยใหม่ในช่วงครึ่งหลังของสงครามรัสเซีย-ญี่ปุ่น โดยให้ความสำคัญกับการเคลื่อนไหวร่วมกับชาวจีนทั้งในและนอกประเทศจีนเพื่อคว่ำบาตรอเมริกาอย่างจริงจัง และการก่อตั้งโรงพยาบาลจีนขึ้นในกรุงเทพฯ และส่วนที่สี่อธิบายถึงการแบ่งออกเป็นฝ่ายอนุรักษ์หรือกลุ่มผู้สนับสนุนจักรพรรดิและฝ่ายปฏิวัติสาธารณรัฐของชาวจีนในไทยช่วงเกี่ยวกับการเยือนประเทศไทยครั้งที่ 2 ของดร.ซุนยัตเซนในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1908

คำสำคัญ: ชาตินิยมจีน, ชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศไทย, ซุนยัตเซน, โรงพยาบาลจีน, สมาคมชาวจีนโพ้นทะเล

Abstract

This article studies fact about nationalism among the Chinese in Thailand, which appeared for the first time in mid-1905, using various data sources including newspapers in the early twentieth century and Thai-language documents. It has four main parts. The first examines a Japanese view of the overseas Chinese to locate a revolutionary cadre among the overseas Chinese. The second looks at the muted reception that Dr. Sun Yat Sen received from the overseas Chinese in Thailand on his first visit during May-June 1903. The third traces the rise of Chinese nationalism during the Russo-Japanese War, highlighting the key roles of the Chinese boycott of US goods and the foundation of the Tian Hua Hospital. The fourth describes the split of Chinese in Thailand into conservative and revolutionary factions around the time of Dr. Sun Yat Sen's second visit to Thailand in 1908.

Keywords: Chinese Nationalism, overseas Chinese in Thailand, Sun Yat-sen, Chinese Hospital, overseas Chinese association

1. บทนำ

ในตอนท้ายของบทบรรณาธิการหนังสือพิมพ์บางกอกไทมส์ (Bangkok Times) ฉบับวันที่ 1 สิงหาคม ค.ศ. 1905 ได้กล่าวสรุปว่า

“สิ่งหนึ่งที่ควรกล่าวถึงเป็นพิเศษ คือ การที่ชาวต่างประเทศที่อาศัยอยู่ในประเทศจีนต่างมองเห็นเค้าลางแห่งการตื่นตัวของชีวิตแห่งชาติ (awaking of the national life) ชาวจีนกำลังต่อต้านสิ่งที่พวกเขาเชื่อว่าไม่ถูกต้องที่ต่างประเทศทำกับประเทศจีน ซึ่งสิ่งนี้เป็นสิ่งที่สำคัญมากสำหรับพวกเขาเหล่านั้นผู้ซึ่งไม่เคยแสดงให้เห็นถึงความเป็นประชาชนในชาติเดียวกัน (a nation) มาก่อนเลย”¹

การตื่นตัวของจิตสำนึกความเป็นชาติของชาวจีนระหว่างสงครามรัสเซีย-ญี่ปุ่น (8 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1904 - 6 กันยายน ค.ศ. 1905) นั้นไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะในจีนแผ่นดินใหญ่เท่านั้น หากแต่ยังเกิดในสังคมชาวจีนในต่างประเทศ รวมทั้งสังคมชาวจีนในประเทศไทยด้วย ดังเห็นได้จากความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในสังคมชาวจีนของไทยในช่วงเดียวกัน

¹ “Foreign residents in China, it is interesting to note, are finding in the agitation a hopeful awaking of the national life. The people are coming to resist what they believe to be a wrong done to their country, and that in the case of a people who never give any evidence of being a nation, is certainly significant.” โดยชาติที่ชาวจีนต่อต้านและคว่ำบาตรในข่าว คือ สหรัฐอเมริกา

เป็นที่ทราบกันดีว่าประเทศไทย² ในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้น ไทยเป็นประเทศที่มีคนเชื้อสายจีนและชาวจีนโพ้นทะเลอาศัยอยู่มากที่สุดทั้งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และมากที่สุดในโลก แต่งานวิจัยที่มุ่งศึกษาค้นคว้าถึงต้นกำเนิดลัทธิชาตินิยมของคนเชื้อสายจีนและชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศไทยนั้นมีน้อยมากหรือแทบไม่มีเลย เมื่อเทียบกับประเทศอื่น ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งมีสาเหตุหลักมาจากกรณีที่หนังสือพิมพ์ซึ่งถูกตีพิมพ์โดยชาวจีนในประเทศไทยนั้นได้รับการจัดเก็บไม่ดีพอ และการเข้าถึงข้อมูลยังเป็นไปได้ยากอีกด้วย อีกทั้งในปัจจุบันแทบจะไม่มีนักวิจัยจีนศึกษาที่สามารถอ่านเอกสารภาษาไทยได้เลย เป็นต้น

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาข้อเท็จจริงของลัทธิชาตินิยมของชาวจีนในประเทศไทย ซึ่งเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในช่วงกลางปี ค.ศ. 1905 โดยศึกษาค้นคว้าจากเอกสารต่าง ๆ เช่น หนังสือพิมพ์ที่ตีพิมพ์ในประเทศไทยในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 เอกสารภาษาไทยที่ได้รับการเก็บรักษาไว้ในหอจดหมายเหตุแห่งชาติของประเทศไทย เป็นต้น

งานวิจัยฉบับนี้จะศึกษาการเข้ามาสำรวจชาวจีนโพ้นทะเลโดยนายโทเท็น มียาซากิ (Touten Miyazaki) ชาวญี่ปุ่น ซึ่งเดินทางมาประเทศไทยในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1895 เพื่อแสวงหาแนวร่วมฝ่ายปฏิวัติชาวจีนในหมู่ชาวจีนโพ้นทะเล และผลจากการก่อตั้งสมาคมชาวจีนโพ้นทะเลของนายบุนทารุ คาชิวาบาระ (Buntaro Kashiwabara) ผู้ซึ่งมี

² เดิมมีชื่อว่า “สยาม” ภายหลังได้เปลี่ยนชื่อเป็น “ประเทศไทย” ในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1939 ในบทความนี้จะเรียกว่า “ไทยหรือประเทศไทย” เหมือนกันทั้งหมด ยกเว้นในข้อความที่ยกมาอ้างอิงหรือชื่อเฉพาะเท่านั้น

ความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับนายกังยูไว (康有為, Kang Yu Wei) นายคาซิวาบาระได้มาเดินทางมาประเทศไทยเมื่อเดือนกันยายน ค.ศ. 1901 และได้ร่วมมือกับนายมันจิโร อินากาคิ (Manjiro Inagaki) ราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทยก่อตั้งสมาคมชาวจีนโพ้นทะเลขึ้น และลำดับถัดไปจะศึกษาปฏิกริยาอันนิ่งเฉยของชาวจีนในประเทศไทยในระหว่างที่ ดร.ซุนยัตเซนเดินทางมาประเทศไทยเป็นครั้งแรกระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนมิถุนายน ค.ศ.1903

ทว่าเมื่อถึงปี ค.ศ. 1905 (ช่วงครึ่งหลังของสงครามรัสเซีย-ญี่ปุ่น) ได้เริ่มเกิดสัญญาณที่แสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงที่กำลังจะเกิดขึ้นในสังคมชาวจีนในประเทศไทย กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดจากจิตสำนึกความเป็นชาติสมัยใหม่ที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน กลับปรากฏขึ้นมาอย่างรวดเร็ว ได้มีการก่อตั้งโรงพยาบาลจีนเทียนฮั่วอู่ยี่ขึ้นในกรุงเทพฯ (Tian Hua Hospital, 天華医院), ปัจจุบัน คือ “โรงพยาบาลเทียนฟ้ามูลนิธิ (Thian Fah Foundation Hospital)” ซึ่งถือว่าการรวมกันของกลุ่มชาวจีนทั้ง 5 ภาษา (แต้จิ๋ว, แคะ, กวางตุ้ง, ไหหลำ และฮกเกี้ยน) เป็นครั้งแรก พร้อมกับนั้นก็ใช้โรงพยาบาลแห่งนี้ในการเคลื่อนไหวร่วมกับชาวจีนทั้งในและนอกประเทศจีนเพื่อคว่ำบาตรสินค้าอเมริกาอย่างจริงจัง และในขณะที่เดียวกันสื่อของสังคมชาวจีนก็เกิดขึ้นมาด้วยเช่นกัน โดยมีหนังสือพิมพ์ภาษาจีนรายวันตีพิมพ์ฉบับแรกในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1904 ส่วนแนวโน้มของชาวจีนในประเทศไทยต่อการปฏิรูปในประเทศจีนหลังปี ค.ศ. 1906 เป็นต้นมา ชาวจีนค่อย ๆ แบ่งออกเป็นฝ่ายอนุรักษนิยมหรือกลุ่มผู้สนับสนุนจักรพรรดิ (กลุ่มป้ออ้วงหรือป้อฮอง, Bao Huang, 保皇改革派;) กับฝ่ายปฏิวัติสาธารณรัฐ (共和革命派) และจากการเยือนประเทศไทยครั้งที่ 2 ของ ดร.ซุนยัตเซน

(Sun Yat Sen, 孫逸仙) ในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1908 ส่งผลให้มีการจัดตั้งสมาคมพันธมิตรประเทศจีน สาขาสยาม (Zhong Guo Tong Meng Hui, 中国同盟会) ขึ้นอย่างเป็นทางการ โดยใช้สโมสรจีน (Zhong Hua Hui Guan, 中華會館) เป็นฉากบังหน้า อันเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้การปะทะกันระหว่างสองฝ่ายที่มีความรุนแรงมากขึ้น

2. การสร้างความตื่นตัวให้เกิดขึ้นในหมู่ชาวจีนโดยชาวญี่ปุ่น: การเดินทางมาประเทศไทยของ โทเท็น มียาซากิ ปี ค.ศ. 1895

นายโทเท็น มียาซากิ ซึ่งมีความเชี่ยวชาญเป็นล่ามภาษาอังกฤษ ได้ตัดสินใจเข้าร่วมการปฏิวัติจีนด้วยวัย 20 ปีในปี ค.ศ. 1891³ และในปีต่อมา นายมียาซากิเดินทางไปเซี่ยงไฮ้และเริ่มศึกษาภาษาจีน แต่ผ่านไปเพียง 2 เดือน เขาก็ประสบอุปสรรคและเดินทางกลับไปญี่ปุ่น

สำหรับนายมียาซากิแล้ว การพบกับ ดร.ซุนยัตเซนครั้งแรกที่เมืองโยโกฮาม่าในเดือนกันยายน ค.ศ. 1897 ถือเป็นจุดเริ่มต้นอย่างแท้จริงที่ทำให้เขาตัดสินใจเข้าร่วมการปฏิวัติจีน ซึ่งในขณะนั้นเป็นช่วงที่ ดร.ซุนยัตเซน (ซึ่งเป็นผู้ก่อตั้งสมาคมบำรุงจีน (Xing Zhong Hui, 興中會) ขึ้นที่ฮาวายในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1894) กำลังลี้ภัยไปต่างประเทศ เพราะล้มเหลวจากความพยายามปฏิวัติที่กวางเจา ครั้งที่ 1 (第一次廣州起義) ในช่วงปลายเดือนตุลาคม ค.ศ. 1895 หลังสงครามจีน-ญี่ปุ่นสิ้นสุดลงเพียงไม่นาน

³ Miyazaki Toten, *Miyazaki Toten Zenshu Vol.1* (in Japanese), (Heibonsha: Tokyo, 1971), 54.

ก่อนหน้านั้นในปี ค.ศ. 1895 และปี ค.ศ. 1896 นายมิยาซากิได้ทำการอพยพพลเมืองชาวญี่ปุ่นเข้าไปในประเทศไทย โดยนายมิยาซากิได้กล่าวถึงความตั้งใจของเขาไว้ดังนี้

“ได้ยืนยันว่าแผ่นดินสยามนั้นเป็นประเทศที่อาศัยอยู่ง่าย และมีประชากรจีนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ดังนั้นหากไปสยามแล้วก็จะสามารถเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมจีนจนเชี่ยวชาญและเตรียมปูทางสำหรับการปฏิบัติสำหรับชาวจีนในประเทศนี้แล้วจึงค่อยหาโอกาสเดินทางเข้าไปในแผ่นดินจีน”⁴

กล่าวคือ นายมิยาซากิกำลังเตรียมวางรากฐานในการปฏิบัติจีนโดยพยายามหาเงินทุนและสร้างเครือข่ายกับคนจีนในประเทศไทย

จากบันทึกเหตุการณ์ประจำปีพบว่านายมิยาซากิมาพำนักอยู่ที่กรุงเทพฯ 2 ครั้ง คือ ตั้งแต่ช่วงกลางเดือนตุลาคม ค.ศ. 1895 เป็นเวลา 2 เดือน และตั้งแต่ต้นเดือนเมษายน ค.ศ. 1896 เป็นเวลาอีก 2 เดือน⁵ ในบทความเรื่อง “คนจีนในสยาม” (หนังสือพิมพ์ Kokumin Shimbun ฉบับวันที่ 15-17 ธ.ค. 1896) ซึ่งนายมิยาซากิเขียนเล่าประสบการณ์ของเขาในประเทศไทยว่า ชาวจีนในประเทศไทยนั้นมีความเหนือกว่าคนไทยทั้งจำนวนและกำลัง เขาแบ่งคนจีนออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

⁴ Ibid., 65.

⁵ Miyazaki Toten, *Miyazaki Toten Zenshu Vol.5* (in Japanese), (Heibonsha: Tokyo, 1976), 662-663.

“โดยส่วนใหญ่ คนจีนในประเทศนี้สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท ประเภทแรกคือพวกที่เป็นเชื้อสายผสมระหว่างคนพื้นเมืองกับคนจีนซึ่งมีค่อนข้างมาก ในบรรดาพวกเชื้อสายผสมเหล่านี้ ผู้หญิงทุกคนจะแต่งงานเป็นคนไทย ส่วนผู้ชายทุกคนจะแต่งงานเป็นชาวจีน ที่ต้องแต่งงานเป็นชาวจีนก็เพื่อหลีกเลี่ยงการถูกเกณฑ์ทหาร ส่วนผู้ชายที่อยากเป็นข้าราชการในประเทศนี้ก็ทำตามขนบธรรมเนียมของประเทศนี้มีพวกเชื้อสายผสมมากมายที่รับราชการ เช่น เป็นเจ้าเมือง (ผู้ว่าราชการจังหวัด) นอกจากนั้นก็เป็นพวกที่นับถือราชวงศ์ชิง (Qing) เม็งจูปัจจุบัน และลูกหลานของพวกฝ่ายปฏิบัติที่นับถือราชวงศ์หมิง (Ming) ในอดีตกาล ซึ่งก็คือ ส่วนหนึ่งของสมาคมลับ (Gelaohui, 哥老会) ที่ได้กล่าวมาบ้างแล้วข้างต้น และพวกที่มักมีความขัดแย้งและต่อสู้กันอยู่ในประเทศนี้ คือ สองพวกหลัง ส่วนพวกเชื้อสายผสมจะดูอยู่เฉย ๆ โดยไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยว จำนวนของพวกที่นับถือราชวงศ์ชิงและพวกฝ่ายปฏิบัติที่นับถือราชวงศ์หมิงนั้นมีมากพอกัน จึงทำให้การต่อสู้ดูเดือดร้อนแรงมาก⁶”

แม้ นายมิยาซากิ จะอธิบายว่า ในหมู่ชาวจีนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยมี “ฝ่ายปฏิบัติ” ที่มีกำลังแข็งแกร่งมาก แต่ก็ไม่พบร่องรอยหลักฐานว่าเขาได้ติดต่อกับคนเหล่านั้นและยังคงเป็นประเด็นที่น่าสงสัยอยู่มากกว่า เดิมทีที่ประเทศไทยในสมัยนั้นเมืองคักรของ “ฝ่ายปฏิบัติ” ที่มีวัตถุประสงค์ชัดเจนในการปฏิบัติต่อต้านราชวงศ์ชิงแล้วหรือไม่ แต่เรื่องที่ว่าในหมู่ชาวจีนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยมีสมาคมลับที่มาตั้งรกรากอยู่ในไทยในสมัยนั้น เช่น สมาคมซาเตียม (San Dian Hui, 三点会 หรือสมาคมสามแต้ม แต่ก็ไม่ใช่สมาคมลับ Gelaohui ที่นายมิยาซากิกล่าว

⁶ Ibid., 68-69.

ถึง) มีกำลังอำนาจมากนั้นเป็นความจริง ถึงขนาดที่ว่ารัฐบาลไทยต้องออกกฎหมายปราบปรามอั้งยี่ในปี ค.ศ. 1897 (“อั้งยี่” เป็นภาษาฮั่น เขียนเป็นตัวหนังสือจีนว่า “洪字” หรือ “紅字”) การที่อั้งยี่ในสมัยนั้นจะมีอุดมการณ์สุดโต่งในการทำการปฏิวัติต่อต้านราชวงศ์ซึ่งนั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ เช่นเดียวกับกับสมาคมลับของชาวจีนที่มีลักษณะเดียวกันนี้ในประเทศอื่นหรือภูมิภาคอื่น

การก่อตั้งองค์กรชาวจีนโพ้นทะเลของนายมันจิโร อินากาคิ ราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทยและนายขุนทาโร คาชิwabาระ

ในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1900 เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทอดพระเนตรเห็นข่าวในหนังสือพิมพ์ว่านายกังยูไว (Kang Youwei, 康有为 ขณะนั้นกำลังลี้ภัยอยู่ในต่างประเทศ เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 21 กันยายน ค.ศ. 1898) กำลังเดินทางจากฮ่องกงมาที่สิงคโปร์ จึงได้ทรงรับสั่งกับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงเทเวศร์วโรปการ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ (พระยศในขณะนั้น) ว่านายกังยูไวอาจเดินทางเข้ามาในไทย ให้กีดกันอย่าให้นายกังยูไวเข้ามาในไทย เพราะเป็นบุคคลที่ไม่ต้องการ ในจดหมายสั่งให้ตรวจสอบการเดินทางของนายกังยูไวที่ส่งถึงกงสุลใหญ่ประจำเมืองสิงคโปร์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงเทเวศร์วโรปการตรัสไว้ว่า “เมื่อก่อนนี้ นายกังยูไวได้ส่งคนสนิทที่ไว้ใจได้มากรุงเทพฯ ให้มาสอบถามกับทางรัฐบาลสยามว่าอนุญาตให้นายกังยูไวเข้ามาในกรุงเทพฯ ได้หรือไม่ โดยได้สอบถามผ่านทางนายมันจิโร อินากาคิ ราชทูตญี่ปุ่น⁷”

⁷ หจข. ร.5 ต. 21/6 เรื่อง กังยูไว (20 ก.พ. - 30 มี.ค. ร.ศ. 118).

นายมันจิโร อินากาคิ เข้ารับตำแหน่งเป็นราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทยในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1897 เขามีความสนใจอย่างมากที่จะขยายอิทธิพลของญี่ปุ่นเข้าไปในหมู่ชาวจีนในประเทศไทย มีความเป็นไปได้ว่าเขาได้ส่งนายบุนทาโร คาชิวาบาระ (1869-1893, เป็นเลขาธิการสมาคม Toadoubunkai (東亜同文会) และเคยช่วยเหลือนายกังยูไว และนายเนี่ย คี เกี้ยว (Liang Qi Chao, 梁啓超) ระหว่างที่อยู่ในประเทศญี่ปุ่นในปี ค.ศ. 1899) มาเมืองไทยในวันที่ 3 กันยายน ค.ศ. 1901 และก่อตั้งสมาคมกงสีตั้งอาเซียงบู (Oriental Chamber of Commerce, 東亜商務公司) นายอินากาคิได้กล่าวถึงเรื่องนี้ในการบรรยายเมื่อปี ค.ศ. 1903 ไว้ดังนี้

“อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันยังไม่มีสังคมชนชั้นกลางในประเทศสยาม กล่าวคือ ชนชั้นของคนที่ประกอบการค้า การอุตสาหกรรมและการเกษตรนั้นยังคงว่างอยู่ จึงอยากให้นักญี่ปุ่นอพยพไปเมืองไทยเพื่อทำงานประเภทนี้ และการที่จะไปทำงานที่ประเทศสยามนั้น โดยทางหนึ่งจะต้องร่วมมือกับชาวจีนที่มาอาศัยอยู่ก่อนแล้ว ส่วนอีกทางหนึ่งต้องพยายามสร้างในสังคมชนชั้นกลางในประเทศไทยโดยคนญี่ปุ่นเอง ถ้าหากจะทำการค้าและอุตสาหกรรมก็จะสามารถทำได้เป็นอย่างดี ในประเด็นนี้คงเป็นการกล่าวไม่ผิดแน่่ว่ายังมีที่ว่างพอสำหรับเรา ส่วนประเด็นที่ว่า ปัจจุบันคนญี่ปุ่นเดินทางมาที่แผ่นดินสยามและทำงานร่วมกับชาวจีนนั้น เรามีวิธีการของเราอยู่แล้ว สำหรับเรื่องนี้คงต้องขอขอบคุณต่อมหาวิทยาลัยวาเซดะและท่านอื่น ๆ เป็นอย่างยิ่ง เพราะว่า นายบุนทาโร คาชิวาบาระ ลูกศิษย์ที่จบจากมหาวิทยาลัยวาเซดะได้เดินทางไปประเทศสยามเมื่อ 2 ปีที่แล้ว เขา

ได้ให้ชาวจีนก่อตั้งองค์กรขึ้นมาองค์กรหนึ่งชื่อว่าสมาคมกงซีตั้ง อาเซียนบู ชาวจีนในประเทศของสยามที่มีเงินถึงหนึ่งล้านเยนสอง ล้านเยน ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นสมาชิกของสมาคมนี้ ตอนนี้มี สมาชิกมากกว่า 500 คน แล้วทำไมคนจีนถึงได้เข้ามาเป็นสมาชิก มากมายขนาดนี้ ก็เพราะว่าจีนและสยามไม่ได้ทำสนธิสัญญา ร่วมกัน ทำให้ชาวจีนที่เข้ามาในประเทศของสยามต้องทำตาม กฎหมายของประเทศ แม้ว่าสยามจะพยายามแก้ไขระบบการ ศาลต่าง ๆ แล้วก็ตาม แต่ก็ยังไม่เสร็จสมบูรณ์ ทำให้ชาวจีนมี ความยากลำบากในด้านกฎหมาย อย่างไรก็ตาม จากผลของ ความพยายามอย่างสุดความสามารถในหลายด้านของคาซิวา บาระใน 2 ปีที่ผ่านมาหลังจากการเดินทางมาถึงแผ่นดินของ สยามแล้ว กลับเป็นการดีเสียกว่าที่เราจะก่อตั้งองค์กรด้วยตัว ของเราเอง แทนที่จะขอคุ้มครองจากราชทูตหรือกงสุลอื่น เพราะ ตราบไคที่เราจะต้องทำตามกฎหมายของประเทศนั้นแล้ว การ จัดตั้งองค์กรที่มีวิธีการปกป้องคุ้มครองชีวิตและทรัพย์สินตาม กฎหมายดังกล่าวนั้นจึงเป็นวิธีการที่ดีกว่า คนจีนมาอยู่ร่วมกลุ่ม กันและจ้างที่ปรึกษากฎหมายชาวญี่ปุ่นเพื่อความสะดวกในการ ปกป้องคุ้มครองชีวิตและทรัพย์สินของตนเองไม่ว่าจะอยู่ที่ไหน ซึ่งก็ประสบความสำเร็จเป็นอย่างมาก คนที่มีเงินมากมายหลาย หมื่นเยนในกรุงเทพฯทุกคนได้เข้ามาเป็นสมาชิก ทำให้เรามี สมาชิกมากกว่า 500 คนแล้ว⁸ ”

⁸ Inagaki Manjiro, “Siam Jijyo” [สภาพความเป็นอยู่ในสยาม], *Waseda Gakhou*, No.89, (1903): 13-15. (in Japanese).

นายโยชิฟุมิ โทยามะ (Yoshifumi Toyama) กงสุลญี่ปุ่นประจำกรุงเทพฯ ดำเนินการยื่นเรื่องขอจดทะเบียนสมาคมกงซีตั้งอาเซียงบุพร้อมทั้งกฎของสมาคมต่อเสนาบดีกระทรวงเกษตราฯ ในวันที่ 31 ตุลาคม ค.ศ. 1901 กฎระเบียบของสมาคมระบุว่า สมาชิก คือ “ผู้ทำการค้าชาวจีนและชาวญี่ปุ่นที่อาศัยอยู่ในราชอาณาจักรสยาม” และมีวัตถุประสงค์เพื่อ “เพิ่มพูนผลกำไรจากการค้าและการอุตสาหกรรมของชาวญี่ปุ่นและชาวจีนในสยาม” ผู้จัดตั้งสมาคม (ผู้อำนวยการ) ทั้ง 5 คน รวมถึงนายบุญทาโร คาชิวาบาระ นายจันเตานำ (Chen Dou Nan, 陳斗南), และ นายเจียเอกฮอง (Xie Yi Feng, 謝乙峰) และมีสมาชิกร่วมก่อตั้ง 61 คน ในจำนวนนั้นมีคนญี่ปุ่น 2 คน คือ นายบุญทาโร คาชิวาบาระและ นายริวเฮอิ ชิโรอิวะ (Ryuhei Shiroiwa)⁹

สมาคมดังกล่าวนี้ได้รับรวบรวมสมาชิกชาวจีน โดยเมื่อเข้าเป็นสมาชิกแล้วจะได้รับการคุ้มครองจากญี่ปุ่น และได้จ้างนายซันจู มูรามัตสึ (Sanju Muramatsu, 1867-1937, จบนิติศาสตร์จากสหรัฐอเมริกา และมีอาชีพเป็นทนายความ) เป็นที่ปรึกษากฎหมายของสมาคม นอกจากนี้ยังวางแผนตีพิมพ์หนังสือพิมพ์ภาษาจีนรายวันอีกด้วย การจัดตั้งสมาคมแห่งนี้ไม่ได้เป็นไปได้เพื่อวัตถุประสงค์ทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่แอบแฝงวัตถุประสงค์ทางการเมืองไว้ด้วย การยื่นเรื่องขอจดทะเบียนภายใต้ “พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการกระทำในลักษณะอั้งยี่ ร.ศ. 116” ของสมาคมนี้ นับได้ว่าเป็นกรณีแรกที่จดทะเบียนองค์กรทางการเมืองโดยเอาวัตถุประสงค์ทางเศรษฐกิจมาเป็นข้ออ้าง หลังจากนั้นเมื่อชาวจีนในประเทศไทยจะจดทะเบียนเป็นองค์กรทางการเมืองก็

⁹ หจช. ร.5 กษ 12.2/9 ชาวญี่ปุ่นและจีน ขออนุญาตตั้งบริษัทเรียกชื่อว่า ออเรียนเตลแซมเบอร์ออฟคอมเมอซ์ (6 พ.ย. - 22 มี.ค. ร.ศ. 120).

จะใช้วิธีเดียวกันนี้ในการจดทะเบียน เช่น การจดทะเบียนสโมสรจีน ในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1908 เป็นต้น

หลังจากสมาคมกงซีตั้งอาเซียงบูก่อตั้งไม่ถึงปี ก็ประสบความยากลำบากในการบริหารงานจากความเป็นเผด็จการของผู้อำนวยการคนหนึ่ง คือ นายจันเตานำ หลังจากที่ได้จัดตั้งสมาคมเรียบร้อยแล้ว นายคาซิวาบาระได้เดินทางออกจากกรุงเทพฯ และจำเป็นต้องกลับเข้ามาใหม่อีกครั้งในเดือนมกราคม ค.ศ. 1903 เพื่อปรับปรุงโครงสร้างองค์กรขึ้นมาใหม่¹⁰ ซึ่งในตอนนั้นนายซันจู่ มูรามัตสึได้ลาออกและเดินทางกลับญี่ปุ่น ส่วนนายจันเตานำถูกปลดออกและเดินทางออกไปจากกรุงเทพฯ แต่ดูเหมือนว่าชื่อของนายจันเตานำจะโด่งดังมากในฐานะหัวหน้านักปฏิรูปในบรรดาชาวจีนโพ้นทะเลในกรุงเทพฯ เพราะหลังจากผ่านไปแล้วครึ่งปี เมื่อ ดร.ซุนยัตเซน เดินทางมาเยือนประเทศไทยเป็นครั้งแรก ดร.ซุนยัตเซนยังกล่าวถึงเขา และยังได้เล่าถึงหนังสือพิมพ์ของสมาคมที่กำลังอยู่ในขั้นตอนการเตรียมตีพิมพ์ฉบับแรกอีกด้วย

ในเดือนตุลาคมปี 1904 สมาคมกงซีตั้งอาเซียงบูตีพิมพ์หนังสือพิมพ์ภาษาจีนฉบับแรกออกมาเป็นผลสำเร็จ สำหรับเรื่องนี้ ในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1908 เมื่อผู้บังคับการกรมกองตระเวน (Commissioner of Police, Police Department, Ministry of Local Government) นายอีริคเซนต์ เย ลอสัน (Eric St.J. Lawson, ข้าราชการไทย สัญชาติอังกฤษ) ได้สอบถามเกี่ยวกับสถานการณ์ของสมาคมกงซีตั้งอาเซียงบู

¹⁰ Taishi Korousha Denki Hensankai, Zoku Taishi Kaikoroku, Gekan Retsuden [บันทึกความทรงจำในกิจกรรมต่อประเทศจีน ตอนปลาย ประวัติบุคคล], Dai Nihon Kyoka Toshyo.

กับหลวงธรณีเนฎเบศร เจ้ากรมกองตระเวนแผนกจีน (Luang Thorani, Assistant Superintendent of Police for Chinese Affaires) หลวงธรณีเนฎเบศรได้รายงานว่ สมาคมดังกล่าวตั้งอยู่ที่เดียวกับศูนย์จัดแสดงสินค้าญี่ปุ่นที่นายอินากาคิ ราชทูตญี่ปุ่นได้เช่าตึกแถวของพระคลังข้างที่ซึ่งตั้งอยู่ตรงถนนราชวงศ์ มีพ่อค้าเข้ามาเป็นสมาชิกจำนวนหลายสิบคน โดยต้องจ่ายเงินหลายร้อยบาทต่อคน ทำให้มีรายได้จากค่าสมาชิกหลายหมื่นบาท และมีการเข้ามารวมตัวกันอย่างคึกคักมาราว 2 ปีแล้ว แต่ว่าสมาชิกเริ่มมาเข้าร่วมน้อยลงเรื่อย ๆ และหนังสือพิมพ์ “แม่บ้านกบปอ (Meinan Gongbao, 渭南公報) กิตติมพ์ที่ชั้น 1 ของตึกนี้ด้วยเช่นกัน มีนายตันไคฮ้อ (Chen Kai He, 陳開河 หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าตันไฮชีว (Chen Hai Qiu, 陳海秋 หรือตันห่งปอ (Chen Cheng Bo, 陳澄波), 1867?-1929 เป็นชาวจีนแต่จิวคนในบังคับฝรั่งเศส เป็นนายอากรและเป็นนายกสมาคมพาณิชย์จีนคนที่ 3 ในปี ค.ศ. 1914) เป็นผู้จัดการของหนังสือพิมพ์ดังกล่าว ราชทูตอินากาคิ มอบหมายให้นายตันไคฮ้อดูแลสมาคมกบปอตั้งอาเชียงบูก่อนที่จะเดินทางกลับญี่ปุ่นในวันที่ 21 ธันวาคม ค.ศ. 1905 แต่หลังจากนั้นก็ไม่มีการประชุมรวมตัวกันอีกเลย อาคารดังกล่าวปัจจุบันถูกเช่าโดยหนังสือพิมพ์ไทย (หนังสือพิมพ์ภาษาไทย, ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อกลางปี ค.ศ. 1907) แต่บนชั้น 2 ของอาคารยังคงมีสินทรัพย์ของสมาคมที่นายตันไคฮ้อดูแลเหลืออยู่ 3-4 พันบาท¹¹

¹¹ หจช. ร.5 น. 8.7/3 รายงานเรื่องความประพฤติดจีน (17 มิ.ย. - 25 พ.ย. ร.ศ. 127).

2. การเดินทางมาประเทศไทยครั้งแรกของดร.ซุนยัตเซน ในเดือนพฤษภาคม-มิถุนายน ค.ศ. 1903

ดร.ซุนยัตเซนใช้โอกาสจากความวุ่นวายจากการเกิดกบฏนักมวยทางตอนเหนือ ลูกขึ้นปฏิวัติที่ฮุยโจว (Hui Zhou, 惠州) ที่ตอนใต้ของมณฑลกวางตุ้ง (Guangdong) ในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1900 แต่ไม่ประสบความสำเร็จ

หลังจากนั้น ดร.ซุนยัตเซนได้เดินทางไปอยู่ญี่ปุ่น โดยไม่ค่อยได้ทำอะไรเลยเป็นเวลาร่วม 2 ปี เขาได้วางแผนเข้าโจมตีจากพรมแดนอินโดจีนของฝรั่งเศสโดยความร่วมมือจากทหารฝรั่งเศส ไปจนถึงทางตอนใต้ของจีนและจะก่อตั้งประเทศสาธารณรัฐขึ้น จากนั้นในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1902 จึงได้เดินทางเข้าเมืองฮานอยซึ่งเป็นดินแดนอินโดจีนที่ฝรั่งเศสปกครอง แต่ข้าหลวงใหญ่ที่ปกครองอินโดจีนของฝรั่งเศสไม่ยอมให้ ดร.ซุนยัตเซนเข้าพบ เขาได้พบเพียงแต่นายชาลส์ ฮาร์ดูแอง (Charles Hardouin) ซึ่งเป็นผู้ช่วยของข้าหลวงใหญ่

ก่อนที่จะเดินทางมาถึง ดร.ซุนยัตเซนไม่รู้มาก่อนว่ามีชาวจีนที่เป็นฝ่ายปฏิวัติอยู่ในอินโดจีนของฝรั่งเศสหรือไม่ แต่ก็ประสบความสำเร็จที่พบกับชาวจีนที่เป็นฝ่ายปฏิวัติจำนวนหนึ่งในฮานอย แม้จะไม่ประสบความสำเร็จในการรวบรวมทุนจากพวกเขาเหล่านี้ก็ตาม¹²

¹² Chen Xi Qi (ed), *Sun Zhong Shan Nianpu (Shang)* [ตารางแสดงวันเดือนปีรายละเอียดของกิจกรรมซุนยัตเซน ตอนต้น], (Beijing: Zhong Hua Shuji, 1991) 281-288. (in Chinese).

อย่างไรก็ตาม การดำเนินการดังกล่าวถือได้ว่าเป็นก้าวแรกของการก่อตั้งองค์กรชาวจีนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของ ดร.ซุนยัตเซน แม้ว่าเขาจะไม่ได้ได้รับความร่วมมือจากฝรั่งเศส แต่เขาก็ได้รับจดหมายแนะนำให้รู้จักกับชาวจีนผู้มีอิทธิพลในกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นคนในบังคับฝรั่งเศสจากอาร์ดูแองที่เคยทำงานเป็นทูตของฝรั่งเศสในสยามมาเป็นเวลานาน และได้เดินทางเข้ากรุงเทพฯ เพื่อรวบรวมทุน แต่ในท้ายที่สุดก็ไม่สามารถรวบรวมทุนที่กรุงเทพฯ ได้ตามที่คาดหวังไว้ และไม่ปรากฏแน่ชัดว่าได้พบกับชาวจีนฝ่ายปฏิวัติด้วยหรือไม่ ในงานวิจัยที่ผ่านมา ข้อมูลเกี่ยวกับการมาเยือนกรุงเทพฯ ครั้งแรกของ ดร.ซุนยัตเซนยังไม่ละเอียดเพียงพอ เช่น เขาเดินทางมาเมื่อไร เขาได้พบใครบ้าง เป็นต้น งานวิจัยฉบับนี้จะศึกษาประเด็นดังกล่าวนี้ให้ชัดเจนโดยใช้เอกสารของรัฐบาลไทย¹³

เวลาที่ ดร.ซุนยัตเซนเดินทางโดยขึ้นเรือแม่โขงจากไซ่ง่อนมาถึงกรุงเทพฯ นั้น ยังไม่ปรากฏชัดแจ้งว่าคือเมื่อไร แต่เนื่องจากเขาได้เข้าพักที่โรงแรม Hotel De La Paix ของสตรีชาวฝรั่งเศส โดยใช้ชื่อหมอลาวญี่ปุ่น ชื่อ “ทาคาโนะ (Takano)” จนถึงวันที่ 4 มิถุนายน ค.ศ. 1903 รวมเป็นเวลาราว 20 วัน จึงคาดว่าเขาดำเนินการเดินทางมาถึงกรุงเทพฯ ในช่วงกลางเดือนพฤษภาคม และเดินทางออกจากกรุงเทพฯ โดยเรือ Namtung เพื่อมุ่งหน้าไปไซ่ง่อนในวันที่ 21 มิถุนายน ค.ศ. 1903

รัฐบาลไทยทราบการเดินทางมาไทยของ ดร.ซุนยัตเซนจากการรายงานของพระยานริศรราชกิจ (Phya Narison, 1865-1951) ว่าได้พบกับบุคคลที่มีลักษณะคล้ายกับนายซุนยัตเซน ผู้ซึ่งเป็น “Chinese Re-

¹³ หจช. ร.5 ต. 21/10 จีน ซิน ยัต เซน (5 มิ.ย. 112 - 23 เม.ย. ร.ศ. 128).

former” ที่โรงแรมดังกล่าว พระยานริศรราชกิจเคยไปศึกษาที่ประเทศอังกฤษเป็นเวลา 7 ปี และเคยเป็นข้าหลวงมณฑลพายัพ (ทางภาคเหนือของไทย) อีกทั้งยังเป็นราชทูตไทยประจำกรุงโตเกียวคนที่ 2 นับตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1903 จนถึงเดือนเมษายน ค.ศ. 1910

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงได้รับรายงานจากพระยานริศรราชกิจแล้ว พระองค์ทรงมีพระราชหัตถเลขาหลวงวันที่ 3 มิถุนายน ร.ศ. 112 สั่งให้พระยานริศรราชกิจและพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงนครสวรรค์ (พระยศในขณะนั้น) เสนาบดีกระทรวงนครบาล ดำเนินการตรวจสอบ และในวันที่ 4 มิถุนายน พระยานริศรราชกิจกับ หลวงสรรพกิจปริษา (1873-1936, ดำรงตำแหน่งท้ายสุดเป็นอัครราชทูตสยามประจำอิตาลี) ซึ่งเป็นญาติและเคยเป็นเลขานุการสถานทูตประจำกรุงโตเกียว ไปพบ ดร.ซุนยัตเซน และ ดร.ซุนยัตเซนได้ตอบกับทั้งสองคนว่าเขาได้รับจดหมายแนะนำตัวจากนายอาร์ตูเองถึงบุคคล 3 คน คือ จินล่าซำ (Wu Lan San, 伍藍三, ยี่ห้อกวงง่วนหลง (Kwong Nguan Long, 廣源隆), เป็นชาวจีนแคะคนในบังคับฝรั่งเศส เป็นพ่อค้าไม้สัก และเป็นต้นตระกูลล่าซำ) จินยี่กอสง (1851-1935, Er Ge Feng, 二哥豐 หรือแต้ตี้ไฉ่ (Zheng Zhi Yong, 鄭智勇), ในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1918 ได้รับตำแหน่งเป็นพระอนุวัตน์ราชนิคม เขาเป็นชาวจีนแต้จิ๋วคนในบังคับฝรั่งเศส เป็นนายอากรเก็บภาษีการพนันและเป็นต้นตระกูลเตชะวะนิช), และจินอากรเตง (1842-1919, Zhang Ding, 張丁 หรือ หลวงอุดรภักดิ์พาณิช (เต็ง โสภโณดร) ยี่ห้อกิมเสงหลี, Kim Seng Lee & Co. 金成利, เป็นชาวจีนแต้จิ๋ว และเป็นพ่อค้าไม้สักและโรงสีข้าว) ข้าราชการสยามทั้ง 2 คนได้ถาม ดร.ซุนยัตเซนว่า คนจีนในประเทศไทย ให้ความสนใจการปฏิวัติในประเทศจีนมากหรือไม่ ดร.ซุนยัตเซนตอบว่า

“มีคนที่ต้องการให้มีการปฏิวัติในจีน แต่เป็นเพียงจำนวนน้อยเท่านั้น บางทีอาจจะเป็นเพราะว่าคนจีนในสยามไม่ค่อยลำบากเท่าไรนัก¹⁴”

ดร.ซุนยัตเซนไปพบจีนอากรแดง 2 ครั้ง ในครั้งแรกได้ไปพบพร้อมกับชาวฝรั่งเศส ซึ่งนายอรรถดองในช่วงเดือนพฤษภาคม ส่วนครั้งที่ 2 ดร.ซุนยัตเซนได้เดินทางไปพบเพียงลำพัง จดหมายรายงานของเสนาบดีกระทรวงนครบาลต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวลงวันที่ 11 มิถุนายน ได้รายงานว่ามีคนที่อ้างตัวว่าเป็น ดร.ซุนยัตเซนได้พยายามพุดน้ำมนต์ให้คนจีนอากรแดงโดยมีล่ามแปล ซึ่งมีเนื้อหาดังนี้ คือ หากไม่ทำการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงประเทศจีนเป็นประเทศสาธารณรัฐ ประเทศจีนก็จะตกเป็นเมืองขึ้นของชาวยุโรป ที่เมืองไทยมีคนจีนอาศัยอยู่มาก และจีนอากรแดงเองก็เป็นชาวจีนที่มั่งคั่งมาก จึงอยากให้จีนอากรแดงช่วยเป็นธุระในการจัดหาเงินทุนและสร้างความรู้สึกรักชาติในหมู่ชาวจีนด้วยกัน และอยากให้ช่วยรวบรวมเงินเพื่อซื้ออาวุธให้ด้วย ที่มีณฑลกวางสีมีพวกฝ้ายปฏิวัติมากถึง 2 แสนคนแต่ไม่มีอาวุธ หากสามารถรวบรวมเงินเพื่อซื้ออาวุธได้แล้ว จะขอให้ทางฝรั่งเศสช่วยเหลือในการขนอาวุธเข้าไปในยูนนานและใช้อาวุธเหล่านี้ในการปฏิวัติที่มีณฑลกวางสีไปจนถึงกวางตุ้ง และจะก่อตั้งประเทศสาธารณรัฐขึ้นบนพื้นที่เอาชนะมาได้ แล้วค่อย ๆ ขยายไปทั่วประเทศ¹⁵ ทางจีนอากรแดงได้ปฏิเสธไปว่า คนจีนที่ร่ำรวยในไทยทำแต่การค้าและไม่เข้าใจเรื่องการเมือง เรื่องการจัดหาเงินคงเป็นไปได้และเขาก็รับหน้าที่นี้ไว้ไม่ได้

¹⁴ เรื่องเดียวกัน.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน.

ในระหว่างที่ ดร.ซุนยัตเซนพำนักอยู่ในประเทศไทย เขาได้พบกับคนอื่น ๆ อีกนอกเหนือจากบุคคลดังกล่าวข้างต้น พระภักดีพิริยภาคย์ซึ่งได้รับคำสั่งจากเสนาบดีกระทรวงนครบาลได้พบปะพูดคุยกับ ดร.ซุนยัตเซนอย่างน้อย 6 ครั้งด้วยกัน ตอนที่เขาไปพบในวันที่ 5 มิถุนายน ดร.ซุนยัตเซนได้เล่าว่านักปฏิรูปที่เข้ามาในกรุงเทพฯ และเป็นหัวหน้าคือ นายจันเตานำ (Chen Dou Nan) และเขาได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือจากราชทูตญี่ปุ่น¹⁶ พระยาอินทราธิบดียี่สิบหกราชรองเมือง ปลัดกระทรวงนครบาลได้แสดงความเห็นต่อรายงานดังกล่าวว่า

“นายจันเตานำไม่ได้อยู่ในกรุงเทพฯ แล้ว เขาเป็นคนกวางตุ้งที่เดินทางจากไซ่ง่อนมากรุงเทพฯ เมื่อ 3 ปีก่อน เขาทำการค้าขายไปพร้อมกับการช่วยบริหารงานสมาคมกษัตริย์ตั้งอาเซียงบูซึ่งมีคนญี่ปุ่นให้การสนับสนุนอยู่ เขารับซื้อเหล็กที่โรงเลื่อยจักรของห้างปี.สมิทได้แล้ว เขาไปจำหน่ายแบ่งคืนอินโดจีนรับเอาเงินเกินกว่าราคาแล้วหนีออกจากกรุงเทพฯ ไปได้ประมาณ 10 เดือน จนทุกวันนี้สิ่งที่ ดร.ซุนยัตเซนเล่ามานั้นเป็นเรื่องเก่าแล้ว จะฟังเขาเป็นจริงที่เดียวยังไม่ได้”¹⁷

หากพิจารณาจากความเป็นจริงที่กล่าวมาแล้วข้างต้น นายจันเตานำน่าจะเป็นนักปฏิรูปของทางฝ่ายกั๋งอยู่ไฉน นอกจากนี้ ดร.ซุนยัตเซนยังกล่าวกับพระภักดีฯ ซึ่งเข้ามาพบเมื่อวันที่ 13 มิถุนายน ไว้ว่า

¹⁶ เรื่องเดียวกัน.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน.

“ได้ยินว่าคนญี่ปุ่นพยายามที่จะตีพิมพ์หนังสือพิมพ์ภาษาจีนในกรุงเทพฯ หากเป็นเรื่องจริงแล้ว ญี่ปุ่นก็คงจะได้รับความนิยมจากคนจีน แต่ไม่ทราบว่าจะเป็นการไชคดียหรือไชคร้ายของสยาม เราไม่รู้ว่าญี่ปุ่นกำลังคิดจะทำอะไรต่อไป หากไชคร้ายรัฐบาลสยามก็คงจะลำบาก ดังนั้น รัฐบาลสยามก็ควรจะตีพิมพ์หนังสือพิมพ์ภาษาจีนด้วยตัวเองจะดีกว่า ซึ่งจะช่วยให้เกิดความรู้สึกใกล้ชิดกับคนจีนและจะเป็นประโยชน์อย่างใหญ่หลวงต่อรัฐบาลสยามเองด้วย”¹⁸

จากคำกล่าวของดร.ซุนยัตเซน ทำให้เราทราบว่ากลุ่มของนายคาชิwabาระ บุงทาโร ซึ่งพยายามตีพิมพ์หนังสือพิมพ์ภาษาจีนในประเทศไทยในเวลานั้นเป็นคนละพวกกับ ดร.ซุนยัตเซน

ในช่วงกลางปี ค.ศ. 1903 ขณะที่ ดร.ซุนยัตเซนเดินทางมาเมืองไทยเป็นครั้งแรก บุคคลสำคัญของรัฐบาลไทยนั้นยังไม่ได้แบ่งนักกิจกรรมจีนว่าเป็นฝ่ายอนุรักษหรือฝ่ายปฏิวัติ แต่นับว่าเป็นนักปฏิรูปด้วยกันทั้งหมด ในจดหมายจากเสนาบดีกระทรวงนครบาลถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวลงวันที่ 13 มิถุนายน สรุปรายงานของพระภักดีฯ ซึ่งได้พบปะพูดคุยกับดร.ซุนยัตเซนไว้ว่า “เรื่องริฟอมคงได้ความว่าพวกริฟอมเมอร์ มีอยู่เป็น 2 พวก พวกหนึ่งมีริฟอมเป็นคอนสตีติวชันแนลคองเวนเมนต์ พวกหนึ่งเป็นริฟอบลิค”¹⁹

¹⁸ เรื่องเดียวกัน.

¹⁹ เรื่องเดียวกัน.

นอกจากนี้ พระยาศรีสหเทพฯ ปลัดกระทรวงมหาดไทยของไทย ได้เชิญดร.ซุนยัตเซนมาที่บ้านเพื่อพบปะพูดคุยในวันที่ 8 มิถุนายน

ดร.ซุนยัตเซนมีท่าทีพอใจกับหลวงสรรพกิจปรีชา นักการทูตหนุ่ม ซึ่งเก่งภาษาอังกฤษมากกว่าภาษาไทย ดร.ซุนยัตเซนได้เชิญหลวงสรรพกิจปรีชามาทานข้าวเย็นที่โรงแรมในคืนวันที่ 10 มิถุนายน และพูดคุยเกี่ยวกับเหตุผลที่ว่าทำไมคนจีนมากมายในประเทศไทยจึงอยู่ในบังคับฝรั่งเศส

แล้วประเด็นที่ว่า ดร.ซุนยัตเซนได้พบกับชาวจีนกลุ่มปฏิวัติในกรุงเทพหรือไม่ในระหว่างที่เขาพักอยู่ในกรุงเทพฯ เขาได้รับการดูแลจากบุคคลซึ่งรู้ภาษาอังกฤษและทำงานอยู่กับจีนล่าช้า พ่อค้าผู้มั่งคั่งซึ่งเป็นชาวจีนแคะคนในบังคับฝรั่งเศสโดยตลอด และหลังจากที่ทราบแน่ชัดว่า ดร.ซุนยัตเซนมาพักอยู่ที่ประเทศไทย ตำรวจลับของไทยเฝ้าติดตามเขาตลอด ดังนั้น หาก ดร.ซุนยัตเซนได้พบกับชาวจีนฝ่ายปฏิวัติแล้ว จะต้องมียางงานบันทึกไว้อย่างแน่นอน แต่ไม่ปรากฏว่ามีรายงานดังกล่าวเลย

ดร.ซุนยัตเซนถึงแก่อสัญกรรมในวันที่ 12 มีนาคม ค.ศ.1925 และในวันที่ 20 มิถุนายนของปีเดียวกันซึ่งตรงกับงานทำบุญ 100 วัน หนังสือพิมพ์ฮัวเซียนซินป้อ (*Hua Xian Xin Bao*, 華暹新報) ของพรรคก๊กมินตั๋งได้พิมพ์ฉบับพิเศษ “รำลึกถึงการจากไปครบ 100 วันของ ดร.ซุนจงซัน” ภายใต้ชื่อสมาชิกพรรคก๊กมินตั๋งทั้งหมดในประเทศไทย ในหน้าแรกของฉบับพิเศษมีบทความเรื่อง “การออกฉบับพิเศษรำลึกถึงการจากไปครบ 100 วัน” เขียนโดยนายเซียวฮุดเสง (1864-1939, *Seow Hoot Seng*, 蕭佛成 เป็นชาวจีนฮกเกี้ยนคนในบังคับอังกฤษ) ซึ่งเป็นหัวหน้า

พรรคก๊กมินตั๋งสาขาสยาม และบทความเรื่อง “บันทึกเหตุการณ์สำคัญของท่าน ชุนยัดเซน ในบันทึกนี้ได้กล่าวถึงเมืองไทยเพียงครั้งเดียวเท่านั้น คือ ช่วงปี ค.ศ.1908-1909 “ท่านชุนยัดเซนประสบความล้มเหลวอย่างต่อเนื่อง เขาไม่สามารถพำนักอยู่ในอันนัม ญี่ปุ่น ฮองกงและสยามได้อย่างอิสระ ต้องเดินทางไปอเมริกาเพื่อรวบรวมเงินทุน” โดยไม่ได้กล่าวถึงการเดินทางมาประเทศไทยในปี ค.ศ.1903 ส่วนในช่วงปี ค.ศ.1901-1903 ได้บันทึกไว้เพียงว่า “ในปี ค.ศ.1900 เกิดกบฏนักมวยและคาดการณ์ว่าทางราชวงศ์ชิงคงไม่สามารถดูแลประเทศจีนทางตอนใต้ จึงได้ทำการปฏิวัติขึ้นที่มณฑลกวางตุ้ง แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จ หลังจากนั้นได้เผยแพร่อุดมการณ์และรวบรวมทุนที่ประเทศญี่ปุ่น”

นอกจากนี้ในบันทึกเหตุการณ์สำคัญยังบันทึกไว้ว่า ตอนที่ ดร.ชุนยัดเซนเดินทางไปไฮโนลูลูในปี ค.ศ. 1894 และปี ค.ศ. 1896 สำนึกความเป็นชาติของชาวจีนพื้นทะเลมีน้อยมาก และมีผู้ให้ความร่วมมือเพียงน้อยนิดเท่านั้น ตอนไปญี่ปุ่นในปี ค.ศ. 1899 ได้รับการสนับสนุนจากสมาชิกพรรคฝ่ายประชาชนของญี่ปุ่น แต่ชาวจีนในญี่ปุ่นก็เป็นเหมือนกับชาวจีนในภูมิภาคอื่นที่ไม่เข้าใจความหมายของการปฏิวัติ แต่ต่อมาเมื่อตอนไปฮาวายและอเมริกาในปี ค.ศ. 1904 คนจีนที่นั่นต่างประทับใจกับการรณรงค์ให้ปฏิวัติและต้อนรับอย่างดีในทุกหนทุกแห่ง ในปี ค.ศ. 1905 ดร.ชุนยัดเซนได้เสนอหลัก 3 ประการแห่งประชาชนและหลักรัฐธรรมนูญ 5 ประการ (三民主義五權憲法) เพื่อให้ผู้ร่วมอุดมการณ์และได้ร่วมมือกับนาย Huang Xing (黃興) และนาย Song Jiao Ren (宋教仁) จัดตั้งสมาคมพันธมิตรประเทศจีนขึ้นที่ประเทศญี่ปุ่น

จากข้อมูลข้างต้นทำให้ทราบว่า ตามความเข้าใจของผู้นำพรรค ก็กมินต์ในประเทศไทยแล้ว ชาวจีนเริ่มต้นตัวกับการปฏิวัติหลังปี ค.ศ. 1904 ไปแล้ว นายเซียวฮุดเสงเข้ารับตำแหน่งหัวหน้าสมาคมพันธมิตรประเทศจีนสาขาสยามซึ่งก่อตั้งขึ้นเมื่อครั้งที่ดร.ซุนยัตเซนเดินทางมาประเทศไทยครั้งที่ 2 ในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1908 และเขาเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญทางการเมืองที่ศูนย์กลางของจีนในทศวรรษ 1920-1930 หากเขาได้พบกับ ดร.ซุนยัตเซนตอนที่เดินทางมาประเทศไทยเมื่อครั้งปี ค.ศ.1903 เขาต้องบันทึกเกี่ยวตมุนั้นไว้อย่างแน่นอน แต่เขาไม่ระบุเรื่องนี้ใน“บันทึกเหตุการณ์สำคัญของท่าน ซุนยัตเซน” ที่อ้างอิงข้างบนเลย จึงน่าจะแน่นอนว่าตอนที่ดร.ซุนยัตเซนเดินทางมาประเทศไทยครั้งแรกในปี ค.ศ. 1903 นั้น เขาไม่มีโอกาสได้พบพวกของนายเซียวฮุดเสง ซึ่งมีอุดมการณ์ของฝ่ายปฏิวัติที่ชัดเจนในหลายปีต่อมา

จะเห็นได้ว่าจิตสำนึกความเป็นชาติและจิตสำนึกต่อการเมืองของคนจีนในประเทศไทยในปี ค.ศ. 1903 ยังต่ำอยู่ และยังไม่มีการรวมตัวเป็นแกนหลักของฝ่ายปฏิวัติ ดังนั้น ดร.ซุนยัตเซนจึงยังไม่สามารถรวบรวมเงินทุนและเพื่อนร่วมอุดมการณ์ในกรุงเทพฯได้ และต้องกลับญี่ปุ่นผ่านทางไซ่ง่อนมือเปล่า

3. การกำเนิดลัทธิชาตินิยมจีนในช่วงสงครามรัสเซีย-ญี่ปุ่น

หลังจากที่ ดร.ซุนยัตเซนเดินทางมาประเทศไทยและกลับไปโดยไม่ได้อะไรเลยไม่ถึง 2 ปี ก็ได้เกิดความเปลี่ยนแปลงใหญ่หลวงขึ้น 2 ประการในสังคมชาวจีนในประเทศไทย ประการแรก คือ การก่อตั้งโรงพยาบาลจีน (Tian Hua Hospital) ขึ้นในปี ค.ศ. 1905 ซึ่งถือว่าเป็นองค์กร 5 ภาษาแห่งแรกที่มีการรวมกันของกลุ่มภาษาจีนทั้ง 5 ภาษาในหมู่ชาวจีนที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ ซึ่งก่อนหน้านั้นมีเพียงกิจกรรมของแต่ละกลุ่มภาษาเท่านั้น ยังไม่มีกิจกรรมที่ทำร่วมกันของทั้ง 5 ภาษาเลย

ผู้อำนวยการโรงพยาบาลจีนทั้งหลายจะเป็นหัวหน้าของแต่ละภาษา (เชื้อชาติ) ซึ่งจะต้องมาประชุมกันที่โรงพยาบาลตามเวลาที่กำหนด ทำให้มีโอกาสดำเนินสนทนาถกเถียงถึงกิจกรรมที่ทำร่วมกันในสังคมชาวจีน และสำหรับบรรดาชาวจีนทุกภาษาก็มีสถานที่เพื่อรวมตัวกัน คือ อาคารของโรงพยาบาลนี้ ซึ่งนับว่าเป็นสถานที่ชุมนุมสำคัญ และการถกเถียงกันเรื่องการคว่ำบาตรอเมริกาของชาวจีนในประเทศไทยก็เกิดขึ้นที่นั่นเช่นกัน

อีกประการหนึ่ง คือ การที่ชาวจีนในประเทศไทยได้ร่วมมือกับชาวจีนแผ่นดินใหญ่และชาวจีนในต่างประเทศอื่น ๆ เป็นครั้งแรกในการเข้าร่วมการเคลื่อนไหวเพื่อคว่ำบาตรสินค้าอเมริกา ต้นเหตุการณ์คว่ำบาตรนั้นอยู่ที่สนธิสัญญาจำกัดกรรมกรจีนอพยพที่เข้าไปในอเมริกา สนธิสัญญาดังกล่าวทำขึ้นระหว่างรัฐบาลอเมริกากับรัฐบาลราชวงศ์ชิงเดิมสนธิสัญญาที่อเมริกาใช้ในการต่อต้านและขับไล่แรงงานชาวจีนนั้นกำลังจะครบกำหนดในปี ค.ศ. 1904 ชาวจีนที่อาศัยอยู่ในอเมริกาไม่เห็นด้วยกับการที่รัฐบาลชิงจะลงนามต่ออายุสนธิสัญญาที่อเมริกาพยายาม

จะสร้างความชอบธรรมในการขับไล่ชาวจีนในอเมริกาด้วยกฎหมายระหว่างประเทศ ชาวจีนเหล่านั้นจึงเรียกร้องให้คว่ำบาตรสินค้าของอเมริกา จนก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวต่อต้านสินค้าอเมริกาขึ้นในประเทศจีนในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1905 และแผ่ลามไปยังชาวจีนที่อาศัยอยู่ในต่างประเทศทั่วโลก เช่น ในเขตมลายูของอังกฤษและประเทศไทย เป็นต้น เหตุการณ์เหล่านี้ก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวชาตินิยมที่กว้างขวางและรวดเร็วเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์สมัยใหม่ของจีน

การต่อต้านสินค้าอเมริกา

ในวันที่ 8 เมษายน ค.ศ.1905 กองเรือรบบอลติก (Baltic) ของรัสเซียได้เดินเรือผ่านสิงคโปร์ และแวะเข้าเทียบท่าที่อ่าวคัมรานห์ (Cam Ranh Bay) ในอินโดจีนของฝรั่งเศสเพื่อรบกับญี่ปุ่น โดยสงครามทางทะเลที่เกิดขึ้นในทะเลญี่ปุ่นในวันที่ 27-28 พฤษภาคมของปีเดียวกันและรัสเซียเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ ในช่วงนั้นหนังสือพิมพ์ของไทยต่างตีพิมพ์ข่าวเกี่ยวกับสงครามรัสเซีย-ญี่ปุ่นอย่างคึกคัก และในขณะเดียวกันนั้น การต่อต้านสินค้าอเมริกาในประเทศจีนได้เริ่มก่อตัวขึ้นและขยายไปยังสังคมชาวจีนในประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ในบทความของหนังสือพิมพ์บางกอกไทมส์ซึ่งได้รายงานการต่อต้านสินค้าอเมริกาเป็นครั้งแรกได้รายงานว่า “ความสำเร็จของญี่ปุ่นในการรบกับรัสเซียช่วยกระตุ้นชาวจีนที่ “เงียบ ๆ สงบเสงี่ยม” ให้เกิดความกล้า และเกิดความมุ่งมั่นเด็ดเดี่ยวอย่างชนิดที่ว่าไม่เคยปรากฏมาก่อน

ในการลุกขึ้นมาต่อต้านกฎหมายกีดกันคนจีนของอเมริกา²⁰ ซึ่งบทความดังกล่าวได้เชื่อมโยงการต่อต้านสินค้าอเมริกาในประเทศจีนที่กำลังทวีความรุนแรงมากขึ้นเข้ากับการต่อสู้อย่างสมศักดิ์ศรีของญี่ปุ่นในสงครามรัสเซีย-ญี่ปุ่น

ต่อมามีการจัดประชุมผู้แทนชาวจีนขึ้นที่โรงพยาบาล Tan Tock Seng ที่สิงคโปร์ ในวันที่ 20 มิถุนายน ค.ศ.1905 และได้ตกลงกันว่าจะตัดความสัมพันธ์กับพ่อค้าชาวอเมริกาจนกว่าจะแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับชาวจีนจนพอใจแล้ว และมีมติสนับสนุนการทำงานของสมาคมหอการค้าเซี่ยงไฮ้ (上海總務商会) ในการคว่ำบาตรสินค้าของอเมริกา²¹ สมาคมหอการค้าเซี่ยงไฮ้เป็นหอการค้าที่ตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการ

²⁰ "The success which has attended the Japanese in their war against Russia seems to be inspiring the 'meek and lowly' Chinese with an unwonted degree of determination for the resistance of American anti-Chinese legislation." จาก *Bangkok Times*, 27 May 1905.

²¹ "There was a large gathering of Chinese merchants and other members of the Chinese community in Tan Tock Seng's hospital, to discuss the question of taking joint action with Shanghai in regard to American goods and the American Chinese Exclusion Act. The meeting was representative of every section of Chinese traders, over 200 persons being present. A resolution was proposed by Mr.Chan Teow Nam and seconded by Mr.Tan Hoon Chew, that the action of the Shanghai Chinese Chamber of Commerce in deciding to boycott American traders and goods, until such time as satisfactory amendment be made in the laws dealing with the admission of Chinese into the United States, be approved, and that similar action be taken by the Chinese merchants in Singapore. This resolution was carried unanimously and it was decided to cable the decision to

ทางการเป็นแห่งแรกของประเทศจีนโดยตั้งขึ้นในปี ค.ศ.1904 จากการสนับสนุนของรัฐบาลชิง

ในวันอาทิตย์ที่ 23 กรกฎาคม คนกวางตุ้งในกรุงเทพฯ ได้จัดประชุมขึ้นโดยมีผู้มาชุมนุมที่โรงพยาบาลกว้างซิว (Kwong Shiu, 廣肇) ซึ่งเป็นสถานรักษาพยาบาลของชาวกวางตุ้งมากกว่า 700 คน²² และได้ลงมติโดยพร้อมเพรียงกันว่า

“บัดนี้ พ่อค้าชาวกวางตุ้งให้คำมั่นสัญญาว่าจะเข้าร่วมการเคลื่อนไหวพร้อมกันกับเพื่อนร่วมชาติที่อาศัยอยู่ทั้งในและนอกประเทศจีน เราจะไม่ทำการค้าขายกับชาวอเมริกาหรือบริษัทของอเมริกา และจะเลิกใช้หรือซื้อสินค้าของอเมริกา และริบแจ่งร้านตัวแทนในฮ่องกง, เซี่ยงไฮ้, สิงคโปร์ว่าอย่าส่งสินค้าของอเมริกาให้พวกเขาอีกต่อไป²³”

Shanghai, and also to cable to the Board of Commerce, and the Wai-wu-pu (Ministry of Foreign Affairs) at Peking urging them to strengthen the hands of the Chinese Minister in the matter. Action locally will be taken at once, but will not be retrospective; all contracts made up to the present will be carried out, but after that the boycott will be continued till such time as alteration is made in the laws.” จาก *Bangkok Times*, 28 June 1905.

²² “A very large and enthusiastic gathering, numbering over seven hundred Chinese, including all the Cantonese towkays and merchants, met yesterday (23rd July) afternoon at the old Chinese hospital (Kwong Shiu) at Sam Yek.”

²³ “The meeting was in full accord with the sentiments expressed, and a resolution was unanimously adopted that, from this present date, all the Cantonese merchants and dealers pledge themselves to join their compatriots in China and elsewhere in this movement; not to do business

โทรเลขถึงนาย Yan Xiao Fang (嚴筱舫) ประธานสมาคม
หอการค้าเซี่ยงไฮ้ระบุว่า “พวกเราเห็นชอบในแผนการของท่าน พวกเรา
จะทำการต่อต้านสินค้าของอเมริกาอย่างเคร่งครัด”²⁴ และผู้ที่มีบทบาท
สำคัญในการประชุมครั้งนี้ คือ จินวองฮังเจา (Wang Xing Zhou, 王杏
州) คอมปราดอร์ของธนาคารฮ่องกงเซี่ยงไฮ้ (the Hongkong and
Shanghai Bank)²⁵

ในวันอาทิตย์ที่ 30 กรกฎาคม ได้มีการจัดการประชุมขึ้นที่ศาล
เจ้าในลำเพ็ง ซึ่งเป็นชุมชนชาวจีนในกรุงเทพฯ คนที่ประชุมมีจำนวนคน
ประมาณ 400-500 คน โดยส่วนใหญ่เป็นชาวจีนแคะ ในที่ประชุมมีมติ
โดยพร้อมเพรียงกันว่าจะต่อต้านสินค้าของอเมริกา ในการประชุมมีผู้
มาปราศรัย 6-7 คน แต่ผู้ปราศรัยที่สำคัญคือ นาย “ลิม” (林) ว่ากันว่า
เขา น่าจะเป็นขุนนางจีนและเป็นตัวแทนจากคณะกรรมการกลางจาก
ประเทศจีน²⁶ ซึ่งหนังสือพิมพ์ *Siam Observer* (ฉบับภาษาไทย) วันที่ 1

with Americans or American firms, and to cease dealing or trading in
American goods; and to forthwith instruct their agents in Hong Kong,
Shanghai and Singapore not to ship any further consignment of American
goods to them in future.”

²⁴ “We strictly adhere American boycott and approve unanimously
your scheme. Kwong Shiu Guild”

²⁵ *Bangkok Times*, 24 July 1905.

²⁶ “Yesterday (30 July) afternoon there was held another meeting
of Chinese, at the Temple, near Sampeng, to consider the adoption of the
American boycott. There were between four and five hundred persons
present, chiefly belonging to the ‘Kheh’ (Hakka) section of Chinese.... There
were six or seven speakers, who urged upon the audience the necessity

สิงหาคม ได้รายงานข่าวการประชุมดังกล่าวว่า มีคนราว 400-500 คน มาชุมนุมกันที่โรงพยาบาลจีน เพื่อหารือกันเรื่องการต่อต้านสินค้าของอเมริกา มีคนจีนราว 6 คนขึ้นปราศรัยและคึกคักไปด้วยเสียงไชโยโห่ร้องของผู้ที่ร่วมฟังการปราศรัย นายลิวโตซุนที่ว่ากันว่าจบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยในประเทศจีนได้ปราศรัยเรียกร้องให้พ่อค้าชาวจีนสามัคคี ร่วมใจกันปกป้องตัวของตัวเอง โดยยกเอาเรื่องการปกครองที่เลวร้ายต่าง ๆ นานาของราชสำนักแมนจูและข้าราชการซึ่งเป็นภัยต่อประเทศจีนมาปราศรัยด้วย และขอให้ชาวจีนร่วมใจกันต่อต้านสินค้าของอเมริกา จนกว่าอเมริกาจะปฏิบัติต่อคนจีนอย่างยุติธรรม²⁷ แม้ว่าจะรายงานข่าวเดียวกัน แต่บทความของทั้งสองเรื่องกลับมีเนื้อหาที่แตกต่างกันมาก นาย “ลิม” (林) หรือนายลิวโตซุนอาจจะเป็นนาย Lin Ru Chun (1873-1914, 林如春; หรือ Lin Wen Ying (林文英) ชาวจีนไหหลำที่เดินทางกลับมาหลังจากไปศึกษาที่ประเทศญี่ปุ่น นาย Lin Ru Chun ได้สัมผัสกับฝ่ายปฏิวัติจีนที่ประเทศญี่ปุ่น และเมื่อกลับมาเมืองไทย เขาได้รวบรวมเงินทุนได้เป็นจำนวนมาก เขามีส่วนร่วมในการออกหนังสือพิมพ์ “ฮัวเซียมซินป้อ” (Hua Siam Sinpo) และเขายังเข้าร่วมกับสมาคมพันธมิตรประเทศจีนอีกด้วย²⁸

of standing in with the boycott of Americans and all things American. The principal speaker was one Lin, said to be a mandarin, and a delegate from the central committee in China. A resolution, similar to that adopted at the Cantonese meeting, was passed unanimously and with great enthusiasm.”

²⁷ หจข. ร.5 น.8.7/2 พวกพ่อค้าจีนประชุมกันที่โรงพยาบาลจีน ตำบลสามแยกคิดปิดสินค้าอเมริกา (8 -28 ส.ค. ร.ศ. 124).

²⁸ Zou Lu, “Lin Wen Ying Shilue [ประวัติย่อของ Lin Wen Ying]” in Zou Lu Zou Lu Quan Ji (6) Zhongguo Guomindang Shigao (4), (Taipei: Sanmin Shuju, 1976), 1499.

การประชุมใหญ่ต่อต้านอเมริกาจัดขึ้นในวันที่ 1 สิงหาคม และวันอาทิตย์ที่ 6 สิงหาคมที่โรงพยาบาลจีน โดยในงานนี้มีชาวจีนทั้ง 5 ภาษา (เชื้อชาติ) มาเข้าร่วม ในบรรดาชาวจีนทั้ง 5 เชื้อชาติ มีหัวหน้าของชาววางต้ง 2 คน คือ นายวองฮั่งเจา (Wong Hang Chow, 王杏州) และนายซิมฮั่งซี (Shen Xing Si, 沈荇思, comprador of Banque de l'Indochine) ในการชุมนุมเมื่อวันที่ 6 สิงหาคม มีผู้มาเข้าร่วม 3,000 คน²⁹ โดยหนังสือพิมพ์รายงานการประชุมวันอาทิตย์ที่ 6 สิงหาคมว่า ได้มีมติให้เพิ่มแรงกดดันแรงงานชาวจีนที่ทำงานอยู่ในบ้านของชาวอเมริกาให้ลาออกจกงานตามข้อเสนอของทางกลุ่มชาวจีนไหหลำ ซึ่งมีผู้ใช้แรงงานที่ทำงานเป็นคนรับใช้และพ่อครัวในบ้านของชาวตะวันตกเป็นจำนวนมาก³⁰

²⁹ หจช. ร.5 น.8.7/2 พวกพ่อค้าจีนประชุมกันที่โรงพยาบาลจีน ตำบลสามแยกคิดปิดสินค้าชาติอเมริกัน (8 -28 ส.ค. ร.ศ. 124).

³⁰ Another largely attended meeting of Chinese was held at the New Chinese Hospital (Tian Hua Hospital Hospital), Sam Yek, yesterday, at which further resolutions of a nature similar to those adopted at the previous meetings, were passed. This meeting was composed of Cantonese, Swatow (Teochew), Hylam (Hailam), Hakka and Hokkin (Hokkien) Chinese. It was decided, by the Hylams, we understand, to bring influence to bear upon household servants employed in American households in Bangkok and persuade them to leave such employment, and upon others not to engage themselves to Americans during the continuance of the boycott. It was further suggested that a number of 'inspectors' be appointed to go the rounds of shops etc. to mark all American goods, and to exercise a check upon the introduction of further stocks of American commodities into Bangkok. จาก *Bangkok Times*, 7 Aug.1905.

ในวันที่ 4 สิงหาคม นายตันไคฮ้อ (หรือไฮฮิว) และนายวงฮั้งเจา ทั้งสองคนในฐานะตัวแทนของคณะผู้บริหารโรงพยาบาลจีน ได้ขอให้ผู้บังคับการกรมกองตระเวนออกเอกสารแสดงว่า การชุมนุมที่โรงพยาบาลจีนทุกเย็นวันอาทิตย์นั้น เป็นไปเพื่อหารือกันเรื่องการบริหารโรงพยาบาล และได้รับอนุญาตจากตำรวจเรียบร้อยแล้วจึงไม่ผิดกฎหมาย³¹ เพื่อให้ไม่ให้เกิดการชุมนุมต่อต้านอเมริกาถูกห้ามชุมนุมด้วยข้อหาเป็นการชุมนุมของสมาคมลับซึ่งผิดกฎหมาย

ในวันที่ 8 สิงหาคม มีโทรเลขของโรงพยาบาลจีนไปถึง Tung Wah Hospital ในฮ่องกง (เป็นโรงพยาบาลที่ก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ.1870 เพื่อรักษาพยาบาลชาวจีนผู้ยากไร้โดยไม่คิดค่าใช้จ่าย) และ Tung Wah Hospital ในสิงคโปร์ มีเนื้อหาว่า “อยากให้ช่วยแจ้งกับตัวแทนการค้าของเราทั้งหมดว่าห้ามส่งสินค้าของอเมริกา ตอนนี้อย่างสมาคมชาวจีนทั้งหมดในกรุงเทพฯ ทำการคว่ำบาตรอย่างจริงจัง³²”

³¹ หจข. ร.5 ต. 2.12/28 จีน ไม่คิดรับจำหน่ายสินค้าอเมริกัน (7 - 28 ส.ค. ร.ศ. 124).

³² “Communicate all our agencies ship no American goods. Boycotted strictly here by whole community. Tin Wah Hospital (Tian Hua Hospital).”

การก่อตั้งโรงพยาบาลจีน

โรงพยาบาลจีน (Tian Hua Hospital) ซึ่งเป็นหน่วยงานแห่งแรกของชาวจีนทั้ง 5 ภาษา (เชื้อชาติ) ที่อยู่ในประเทศไทยและเริ่มก่อตั้งในช่วงต้นปี ค.ศ. 1904 โดยพ่อค้าสำคัญ 6 คน คือ จีนล้ำซำ (Ng Lam Sam, จีนแคะ) นายเตี้ยเกียงซำ หรือพระโสมภณเพ็ชรวิรัตน์ (Zhang Jian San, 張見三, จีนแต้จิ๋ว เขาเป็นบุตรชายของจีนอากรเตง (Akon Tia Teng) นายกอกฮูเจี้ย หรือหลวงภักดีภัทรากกร (Gao Hui Shi, 高暉石, จีนแต้จิ๋ว) นายวองฮังเจา (Wong Hang Chow, จีนกวางตุ้ง) นายมัน เลหาหะเศรษฐี หรือพระยาเจริญราชชน (Liu Cong Min, 劉聰敏, จีนฮกเกี้ยน) และ นายเล่ากั๊ป หรือพระยาภักดีภัทรากกร (Liu Ji Bin, 劉繼賓, จีนแต้จิ๋ว)³³ ในบรรดา 6 คนนี้ ดร. ชุนยัตเซนเคยไปพบจีนล้ำซำและจีนอากรเตงดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้ว ส่วนนายกอกฮูเจี้ย (Ko Hu Chia, 1873?-1931) เขาเป็นคนในบังคับอังกฤษและได้รับตำแหน่งประธานคนแรกของสมาคมพาณิชย์จีน หรือ เชียงฮวย (ปัจจุบัน คือ “หอการค้าไทย-จีน (泰國中華總商)”) ซึ่งได้ขออนุญาตก่อตั้งจากรัฐบาลไทยในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1909 นายวองฮังเจา เป็นหัวหน้าคนหนึ่งของสาขาสยามสมาคมพันธมิตรประเทศจีน ซึ่งได้ก่อตั้งขึ้นในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1908 ครั้งที่ ดร. ชุนยัตเซนเดินทางมาเมืองไทยเป็นครั้งที่ 2 และเขาได้รับเลือกเป็นรองประธานสาขาพรรคเมื่อสาขาสยามของสมาคมพันธมิตรประเทศจีนเปลี่ยนชื่อเป็นสาขาพรรคก๊กมินตั๋งในการประชุมใหญ่ของสาขาในวันที่ 23 มีนาคม ค.ศ. 1913 ซึ่งในวันนั้นมีสมาชิกมาเข้าร่วมประชุม 200 คน

³³ โรงพยาบาลเทียนฟ้ามูลนิธิ, *โรงพยาบาลเทียนฟ้ามูลนิธิครบรอบ 100 ปี 2446-2547* (กรุงเทพฯ: โรงพยาบาลเทียนฟ้ามูลนิธิ, 2547), หน้าภาษาจีน 98, หน้าภาษาไทย 47.

(สาขามีสมาชิกทั้งหมด 700 คน)³⁴ สำหรับสองคนสุดท้ายเป็นขุนนางชาวจีนที่ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์จากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

โรงพยาบาลจีนได้จัดพิธีเปิดขึ้นในวันที่ 19 กันยายน ค.ศ. 1905 (ซึ่งมี 250 เตียงและอยู่บนถนนเยาวราชของชุมชนชาวจีน) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จมาร่วมพิธีและเริ่มเปิดการรักษาพยาบาลตั้งแต่วันที่ 20 กันยายนซึ่งตรงกับวันพระบรมราชสมภพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ค่าก่อสร้าง 1 แสน 6 หมื่นบาทได้มาจากการรับบริจาค และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานทุนทรัพย์ส่วนพระองค์เป็นเงิน 8 พันบาทเมื่อเสด็จมาร่วมพิธีเปิด³⁵

การก่อตั้งโรงพยาบาลจีนนั้นมีความหมายสำหรับชาวจีนในประเทศไทยมากกว่าการเป็นเพียงองค์การสาธารณกุศล แต่ถือว่าเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นเอกภาพของสังคมชาวจีนในประเทศไทย และเป็นศูนย์รวมในการทำกิจกรรมต่างๆ ของคนในสังคมชาวจีนทั้ง 5 ภาซาคารของโรงพยาบาลก่อสร้างเสร็จในกลางปี ค.ศ. 1905 พร้อมกันนั้นก็ใช้สถานทีแห่งนี้ในการชุมนุมของชาวจีนในประเทศไทยเพื่อต่อต้านอเมริกา

³⁴ หจข. ร.6 น.25/33 ฐู่ไวกตัก ฑูตจีนเข้ามากรุงเทพฯ (12 มี.ค. พ.ศ. 2455 - 16 เม.ย. พ.ศ. 2456).

³⁵ *Bangkok Times*, 20 Sept. 1905.

ในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1905 เป็นเดือนที่การเคลื่อนไหวต่อต้านสินค้าอเมริกาของชาวจีนในประเทศไทยเข้มข้นมากที่สุด กรรมกรชนของที่ทำเรือชาวจีนต่างคว่ำบาตรไม่ยอมขนสินค้าของอเมริกาขึ้นฝั่ง เช่น แป้งสาลี บุหรี่ น้ำมันตะเกียง เป็นต้น บรรดาธุรกิจนำเข้าของชาวจีนได้ส่งแป้งสาลีที่มาถึงท่าเรือคืนกลับไปยังฮ่องกงและสิงคโปร์ สำหรับบุหรี่ปริมาณที่ไม่เป็นไปตามข้อตกลงการต่อต้านสินค้าที่เข้ามาใหม่และวางขายอยู่หน้าร้านจีนจะถูกยึดและเก็บไว้ในโรงพยาบาลจีน

แต่เมื่อถึงกลางเดือนตุลาคม การต่อต้านสินค้าประเภทแป้งสาลีและน้ำมันตะเกียงก็ค่อย ๆ ลดความรุนแรงลง เพราะแป้งสาลีเป็นส่วนประกอบของขนมซึ่งขาดไม่ได้ในชีวิตประจำวันของทั้งคนไทยและคนจีน ส่วนน้ำมันตะเกียงก็เป็นสิ่งสำคัญในการใช้ชีวิตในช่วงกลางคืน เพราะไฟฟ้ายังไม่แพร่หลาย การคว่ำบาตรสินค้าที่ลดความรุนแรงลงนั้น น่าจะมีสาเหตุหลักมาจากสถานการณ์ในเซี่ยงไฮ้ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการเคลื่อนไหวได้สงบลง อีกทั้งรัฐบาลสหรัฐอเมริกาก็แสดงท่าทีชัดเจนที่จะพิจารณานโยบายเกี่ยวกับการอพยพของชาวจีนใหม่อีกครั้ง³⁶

³⁶ *Bangkok Times*, 20-21 Oct. 1905.

4. การแบ่งออกเป็นฝ่ายปฏิวัติและฝ่ายอนุรักษ์ และการตีพิมพ์หนังสือพิมพ์จีนรายวันเป็นฉบับแรก

หนังสือพิมพ์แม่น้ำกงปอ (*Meinan Gongbao*, 渭南公報) ที่กล่าวมาข้างต้น เดิมคือ หนังสือพิมพ์จีนรายวันแม่น้ำเยอะปอ (*Meinan Ribao*, 美南日報) ซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรกในวันที่ 10 ตุลาคม ค.ศ.1904 และถือได้ว่าเป็นหนังสือพิมพ์จีนรายวันฉบับแรกที่ออกเป็นประจำในประเทศไทย ข่าว *Bangkok Times* ฉบับวันที่ 10 ตุลาคม ค.ศ. 1904 รายงานว่ามีอดีตนางเงินเป็นบรรณาธิการ³⁷ ขุนนางจีนคนดังกล่าวน่าจะเป็นนายตันแก๊งฮั่ว (*Chen Jing Hua*, 陳景華)

ความเกี่ยวข้องกันของหนังสือพิมพ์แม่น้ำเยอะปอ (*Meinan Ribao*, 美南日報) กับหนังสือพิมพ์แม่น้ำเยอะปอ (*Meinan Ribao*, 渭南日報; โปรดสังเกตตัวอักษรจีนที่ใช้ต่างกัน) และความเป็นไปของหนังสือพิมพ์แม่น้ำเยอะปอ (*Maenam Yitpo*) ได้ถูกเขียนไว้ในบทความเรื่อง “ประวัติศาสตร์หนังสือพิมพ์ในสยาม” โดยนาย Xie You Rong (謝猶榮) ในวารสาร *Nanyang Xuebao* ว่า

“หลังจากที่นายตันแก๊งฮั่ว (*Tan Keng Hua*) ลี้ภัยไปเมืองไทย ได้ตีพิมพ์หนังสือพิมพ์แม่น้ำเยอะปอ (*Menam Yet Poh*, 美南日報) ร่วมกับคนจีนที่อยู่มาก่อน คือ นายเซียวฮุดเสงและนายซิมฮั้งซี (*Sam Hing Si*) โดยตัวเขาเองเป็นบรรณาธิการ แต่ทำได้นานก็ขาดทุน จึงปรับโครงสร้างองค์กรใหม่และเปลี่ยนชื่อเป็น

³⁷ “The first number of the new Chinese daily newspaper in Bangkok, the Me-Nam Yet Poh appeared today. The editor is an ex-Mandarin from China” จาก *Bangkok Times*, Oct 10, 1904.

หนังสือพิมพ์แม่น้ำเยอะปอ (Maenam Yitpo, 美南日報) ในขณะ
นั้นนายซีซิ่น (Xu Qin; 徐勤) ฝ่ายป้ออ้องนิยมเจ้า (Bao Huang)
ได้เดินทางมาประเทศไทย และพยายามเขียนบทความสนับสนุน
ราชสำนักราชวงศ์ชิง ครั้งหนึ่งของคณะกรรมการของหนังสือพิมพ์
Maenam Yitpo รู้สึกชอบซึ่ง จึงปรับโครงสร้างองค์กรใหม่อีกครั้ง
ในการปรับครั้งนี้ได้แบ่งแยกออกเป็น 2 กลุ่ม คือ 1. ฝ่ายป้ออ้อง
ได้ทำหนังสือพิมพ์แม่น้ำเยอะปอ (Maenam Yitpo, 美南日報)
ต่อ และเปลี่ยนชื่อใหม่เป็นหนังสือพิมพ์ “คีนนำเยอะปอ” (Kinam
Yitpo, 啓南日報) กับ 2. จีนฝ่ายปฏิวัติราษฎรได้เสนอให้ก่อตั้ง
หนังสือพิมพ์ “ฮัวเซียมเยอะปอ (Hua Siam Yitpo, 華暹日報)
ขึ้น โดยมีนายเซียวฮุดเสงเป็นประธานบริษัทและนายตันแก๊งฮัว
เป็นบรรณาธิการตามเดิมเมื่อ 4 ปีก่อนการสถาปนาสาธารณรัฐ³⁸

ในหนังสือ “ประวัติคนจีนโพ้นทะเลในประเทศไทย³⁹” ซึ่งคณะ
กรรมการรวบรวมข้อมูลและจัดพิมพ์ประวัติชาวจีนโพ้นทะเลของรัฐบาล
ได้หวนจัดพิมพ์ในปี ค.ศ. 1959 และถือได้ว่าเป็นหนังสือมาตรฐานฉบับ
หนึ่งได้นำข้อความของนาย Xie You Rong ข้างต้นมาลงไว้โดยมีเนื้อหา
ที่ไม่ต่างไปจากเดิมมากนัก

³⁸ Xie You Rong (謝猶榮), “ประวัติศาสตร์หนังสือพิมพ์ในสยาม
(暹羅報業史)”、 『南洋學報』 ใน Nanyang Xuebao, 4 no.2
(1947), 40.

³⁹ คณะกรรมการรวบรวมข้อมูลและจัดพิมพ์ประวัติชาวจีนโพ้น
ทะเล (華僑志編纂委員會編), ประวัติคนจีนโพ้นทะเลในประเทศไทย
(泰國華僑志), (Taipei, 1959), 97, 190.

อาจได้กล่าวว่างานวิจัยเกี่ยวกับประวัติหนังสือพิมพ์จีนในประเทศไทย มีเพียงผลงานของนาย Xie You Rong เท่านั้น แต่ยังมีหลายจุดที่ไม่ถูกต้องและไม่ชัดเจน เช่นในข้อความสั้นๆ ที่ยกมาอ้างอิงข้างต้นมีคำที่เขียนผิด คือ “ฮั่วเซียมซินปอ” (Hua Siam Sinpo, 華暹新報) เขียนผิดเป็น “ฮั่วเซียมเยอะปอ” (Hua Siam Yitpo, 華暹日報) และ “คีน่าชิมโป” (Kinam Sinpo, 啓南新報) เขียนผิดเป็น “คีน่าเยอะปอ” (Kinam Yitpo, 啓南日報)

หนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินปอ (Hua Siam Sinpo, 華暹新報) ตีพิมพ์ครั้งแรกในวันที่ 15 เมษายน ค.ศ. 1907⁴⁰ ไม่ใช่ปี ค.ศ. 1908 คือ 4 ปีก่อนการสถาปนาสาธารณรัฐจีน ส่วนนายซีจิ้น (Xu Qin, 1873-1945) ศิษย์เอกของกังยูไวเป็นบรรณาธิการและตีพิมพ์หนังสือพิมพ์ คีน่าชิมโป (Qinan Xinbao, 啓南新報) เป็นครั้งแรกในวันที่ 1 มกราคม ค.ศ. 1909 การตีพิมพ์หนังสือพิมพ์เป็นครั้งแรกของทั้งสองฉบับมีระยะเวลาห่างกัน 2 ปี จึงไม่ใช่ว่าการแยกออกเป็นสองกลุ่มในเวลาเดียวกันอย่างที่นาย Xie You Rong อธิบาย นอกจากนี้ ยังมีอีกหลายประเด็นที่ไม่ชัดเจน เช่น นายเซียวฮุดเสงและนายซิมฮั่งซิมมีส่วนร่วมในการตีพิมพ์หนังสือพิมพ์แม่น้ำเยอะปอ (美南日報) ครั้งแรกหรือไม่ และหนังสือพิมพ์แม่น้ำเยอะปอ (Menam Yet Poh) เปลี่ยนไปเป็นหนังสือพิมพ์ Maenam Yitpo (湄南日報) ตั้งแต่เมื่อไร และหนังสือพิมพ์ Maenam Yitpo ตีพิมพ์จนถึงเมื่อไร เป็นต้น

⁴⁰ หจข. ร.7 ม.26/30 หนังสือพิมพ์ จีนโนสยามวารศัพท์ (15 เม.ย. พ.ศ. 2450).

หนังสือพิมพ์จีนในประเทศไทยที่ยังคงเก็บรักษาไว้อยู่ในหอสมุดแห่งชาติในปัจจุบัน ล้วนเป็นหนังสือพิมพ์ช่วงหลังปี ค.ศ.1917 เป็นต้นมา และนาย Xie You Rong ก็เขียน“ประวัติศาสตร์หนังสือพิมพ์ในสยาม” (暹羅報業史) ในสภาพเช่นเดียวกันนี้ จึงอาจเป็นไปได้ว่านาย Xie You Rong ได้เขียนบันทึกเหตุการณ์จากการบอกเล่าโดยที่ตัวเองก็ไม่ได้เห็นหนังสือพิมพ์จีนเหล่านั้น เนื่องจากความขัดข้องเรื่องเอกสารจึงเป็นการยากที่จะตอบคำถามดังกล่าวข้างต้น ในงานวิจัยฉบับนี้จึงได้นำเอกสารทั้ง 4 ฉบับดังต่อไปนี้มาวิเคราะห์หาคำตอบดังกล่าว

(1) หนังสือพิมพ์บางกอกไทมส์ (Bangkok Times) ฉบับวันที่ 6 ธันวาคม ค.ศ.1905 รายงานข่าวว่า ในตอนเช้าของวันเดียวกันมีผู้บุกรุกเข้าไปที่สำนักงานหนังสือพิมพ์จีน (the Menam Daily Press) และขโมยตัวพิมพ์ภาษาจีนไปแทบทั้งหมด ทำให้ไม่สามารถตีพิมพ์หนังสือพิมพ์ฉบับเช้าวันที่ 7 ธันวาคมได้⁴¹

⁴¹ “In the early hours of this morning there was a burglary at the office of the Chinese morning paper, the Menam Daily Press, which is published in Bangkok. It appears that after the paper went to press, the type was left in the forms, to be distributed this morning. In the interim, however, some person entered the premises from the back and made off with the lot. The result is that tomorrow there will be no issue of the paper, as there is hardly any type left in the office. The Police are endeavoring to trace the type, which the Editor is sure can be identified as it is practically all new type, and there are not many Chinese printers here who possess so extensive an outfit of new Chinese type.”)

(2) บทความเรื่อง “ความคิดต่าง ๆ เกี่ยวกับสยาม” ของนาย Kurumi Rakseki ตีพิมพ์ในวารสาร *Katsudo no Nihon* (活動之日本; ญี่ปุ่นนักเคลื่อนไหว) ในปี ค.ศ.1906 นั้น อ้างเรื่องเล่าของสุภาพบุรุษ ญี่ปุ่นผู้อาศัยอยู่ที่สยามเป็นเวลานาน 7 ปี มีความรู้เรื่องญี่ปุ่นกับจีน อย่างกว้างขวาง เข้าใจภาษาอังกฤษและฝรั่งเศส และยังเข้าใจภาษาไทย โดยเขียนไว้ว่า

“หนังสือพิมพ์ในสยาม หนังสือพิมพ์จะตีพิมพ์ที่กรุงเทพฯ เท่านั้น มีหนังสือพิมพ์รายวัน 4 ฉบับ ส่วนหนังสือพิมพ์ภาษาสยามที่ตีพิมพ์โดยชาวสยามมีแค่นิตยสารรายสัปดาห์ฉบับเดียวเท่านั้น ในบรรดาหนังสือพิมพ์รายวันทั้ง 4 ฉบับ มี 3 ฉบับที่บริหารโดยชาวอังกฤษ คือ *Bangkok Times*, *Free Press* และ *Observer* ทุกฉบับมีทั้งหมด 6 หน้า เป็นภาษาอังกฤษ 4 หน้า และภาษาสยาม 2 หน้า ฉบับแรกเข้าข้างญี่ปุ่น ฉบับที่สองเป็นองค์กรของฝรั่งเศส ฉบับสุดท้ายมีท่าทีที่เป็นกลาง ส่วนอีกฉบับหนึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ภาษาจีนที่บริหารโดยคนจีน มีชื่อว่า “แม่น้ำเยอะปอ” (美南日報) เป็นองค์กรของฝ่ายปฏิวัติจีน มีชาวกวางตุ้งแซ่ตัน Tan เป็นหัวหน้าบรรณาธิการ จึงสามารถรู้ได้ถึงระดับการศึกษาของชาวสยาม⁴²”

⁴² Kurumi Rakseki, “Siam zatsukange” [ความคิดต่าง ๆ เกี่ยวกับสยาม ตอนปลาย], *Katsudo no Nihon* [ญี่ปุ่นนักเคลื่อนไหว] 4, no.3 (1906), .67.

คนที่เล่าเรื่องนี้有可能是เป็นนายอินากาคิ ราชทูตญี่ปุ่นที่กลับประเทศไปแล้ว หรือ ดอตเตอร์ โตกิจิ มาซา (Tokichi Masao)⁴³ ที่ปรึกษาากฎหมายของรัฐบาลไทยในขณะนั้น และภายหลังเป็นพระยามหิทธิรมานุปรกณโกศลคุณ) ที่กลับญี่ปุ่นไปชั่วคราว ช่วงเวลาที่เล่ามานั้น เป็นช่วงก่อนเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1906

(3) ในบทความเรื่อง “นโยบายที่สืบทอดมาของพวกฝ่ายขวา⁴⁴” ในหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินปอ (*Hua Siam Sinpo*) วันที่ 10 สิงหาคม ค.ศ. 1929 นายเสี่ยวสุดแสงได้แบ่งหนังสือพิมพ์จีนในสยามออกเป็นช่วงก่อนและหลังการสถาปนาสาธารณรัฐจีนในปี ค.ศ. 1911 และกล่าวไว้ดังนี้

“ก่อนการปฏิวัติ มีหนังสือพิมพ์จีนที่แสดงท่าทีชัดเจนเรื่อง “การปกป้องราชวงศ์ชิงแมนจู” (保滿旗幟) และขัดแย้งกับหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินปอ (*Hua Siam Sinpo*) คือ คีหน่า (*Kinam*, 啓南) และแม่น้ำ (*Maenam*, 湄南) และหลังการปฏิวัติ หนังสือพิมพ์เหล่านี้ได้ปิดตัวลงตามกฎการคัดสรรของธรรมชาติบ้างก็พยายามปรับตามกระแสส่วนใหญ่เพื่อความอยู่รอด”

ซึ่งเขาได้กล่าวอย่างชัดเจนว่าในช่วงก่อนการปฏิวัติมีหนังสือพิมพ์แม่น้ำเยอะปอ (*Maenam Yitpo*, 湄南日報) ของฝ่ายอนุรักษ เป็นหนังสือพิมพ์จีนที่ต่อสู้กับหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินปอ (*Hua Siam Sinpo*)

⁴³ กองบรรณาธิการใช้ตัวสะกดตามต้นฉบับที่ได้รับจากผู้เขียน

⁴⁴ *Hua Siam Sinpo* (華暹新報), 10 Aug.1929.

(4) ในจดหมายของเสนาบดีกระทรวงนครบาลถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวลงวันที่ 9 มกราคม ค.ศ. 1909 ได้รายงานว่ามีหนังสือพิมพ์ คีหน่าซิมโป (*Kinam Sinpo*, 啓南新報) ได้ถูกตีพิมพ์ขึ้นโดยนายซีซิ่น (Xu Qin) และนายเนียเป็กเม้ง (Liang Bo Ming, 梁伯鳴) ที่เดินทางมาประเทศไทยตามคำสั่งของกั๋งยูไว และได้รับความร่วมมือจากพวกของตันไค้อซึ่งเป็นชาวจีนในประเทศไทย⁴⁵

จากเนื้อหาข้อ (1) และ (2) ทำให้คาดเดาได้ว่าหนังสือพิมพ์แม่น้ำเยอะปอ (*美南日報*) ตีพิมพ์เป็นครั้งแรกในวันที่ 10 ตุลาคม ค.ศ. 1904 นั้น ยังคงมีการตีพิมพ์อย่างต่อเนื่องโดยใช้ชื่อเดิมจนถึงเดือนธันวาคม ค.ศ. 1905 เป็นอย่างน้อย

แต่การสมมติฐานดังกล่าวข้างบนมีความไม่สอดคล้องกันกับรายงานของตำรวจในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1908 ที่ใช้อ้างอิงในข้างต้นที่ว่า ก่อนที่นายอินากาคิ ราชทูตญี่ปุ่นกลับประเทศญี่ปุ่นในปี ค.ศ. 1905 ได้มีการตีพิมพ์หนังสือพิมพ์ (*Maenam Yitpo*, 湄南日報) ขึ้นที่หอประชุมสมาคมกงสีตั้งอาเซียงบู (Oriental Chamber of Commerce) โดยมีนายตันไค้อ เป็นผู้บริหาร และในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1908 หนังสือพิมพ์ไทยมาเช่าหอประชุมแทน ส่วนหนังสือพิมพ์ *Maenam Yitpo* ได้เลิกตีพิมพ์ไปแล้ว แต่หากพิจารณาว่ารายงานของตำรวจไม่ได้แบ่งหนังสือพิมพ์ออกเป็นหนังสือพิมพ์ *Menam Yet Poh* (美南日報) หรือเป็นหนังสือพิมพ์ *Maenam Yitpo* (湄南日報) ซึ่งเปลี่ยนชื่อใหม่ แต่เรียกรวมกันก็จะช่วยตอบข้อสงสัยดังกล่าวได้

⁴⁵ หจข. ร.5 น. 8.7/8 ลายพระราชหัตถ์เลขาเรื่องหนังสือพิมพ์จีน (11 ม.ค. - 16 ก.พ. ร.ศ. 127).

แล้วหนังสือพิมพ์ *Menam Yet Poh* (美南日報) เปลี่ยนมาเป็นหนังสือพิมพ์ *Maenam Yitpo* (湄南日報) ของกลุ่มอนุรักษ์ตั้งแต่เมื่อไร

หนังสือพิมพ์ *ฮั่วเซียมซินปอ* (*Hua Siam Sinpo*) ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ของพรรคก๊กมินตั๋ง ตีพิมพ์ฉบับวันที่ 31 มกราคม ค.ศ. 1930 (ฉบับที่ 7337) เป็นฉบับสุดท้ายและปิดตัวลงท่ามกลางการปราบปรามพรรคก๊กมินตั๋งอย่างหนักของรัฐบาลไทย ส่วนหนังสือพิมพ์ *ตงฮัวมิงปอ* (*Tonghua Minpo*, 中華民報) ซึ่งเป็นคู่แข่งของหนังสือพิมพ์ *ฮั่วเซียมซินปอ* และมักถูกหนังสือพิมพ์ *ฮั่วเซียมซินปอ* โจมตีอยู่เสมอว่าเป็นฝ่ายอนุรักษ์ หรือพวกบ้อฮิว (Bao Huang) เดิมและเป็นฝ่ายรัฐบาลปักกิ่ง ซึ่งเป็นคู่ศัตรูกับพรรคก๊กมินตั๋ง ได้เริ่มพิมพ์ภาษาอังกฤษคำว่า *Established 1906* ไว้ใต้ชื่อของหนังสือพิมพ์บนหน้าหนึ่ง ตั้งแต่ฉบับวันที่ 5 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1931 (ฉบับที่ 6863) หนังสือพิมพ์ฉบับนี้ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อปี ค.ศ. 1912 แต่ไม่ได้อธิบายว่าทำไมจึงพยายามย้อนจุดกำเนิดของตนเองกลับไปเป็นปี ค.ศ. 1906 บางทีหนังสือพิมพ์นี้อาจจะคิดว่าการถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นฝ่ายอนุรักษ์เท่านั้นได้กลายเป็นอดีตไปพร้อมกับอำนาจของพรรคก๊กมินตั๋งที่ลดลง อย่างไรก็ตามการที่หนังสือพิมพ์ของฝ่ายอนุรักษ์เดิมได้กำหนดให้ก่อตั้งในปี ค.ศ. 1906 นั้น เข้าใจว่าหนังสือพิมพ์ *ตงฮัวมิงปอ* (中華民報) คิดว่าตัวเองเป็นหนังสือพิมพ์ในเครือเดียวกับหนังสือพิมพ์ (*Maenam Yitpo*, 湄南日報) ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์รุ่นแรกที่เป็นฝ่ายอนุรักษ์และบริหารงานโดยนายตันไคฮ้อ ซึ่งเป็นฝ่ายอนุรักษ์คนสำคัญในบรรดาชาวจีนในประเทศไทย หากเป็นเช่นนั้นแล้วจะถือว่าหนังสือพิมพ์ *Menam Yet Poh* (美南日報) ได้เปลี่ยนมาเป็นหนังสือพิมพ์ *Maenam Yitpo* (湄南日報) เมื่อปี ค.ศ. 1906

หากการโต้เถียงระหว่างหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินป้อ (*Hua Siam Sinpo*) และหนังสือพิมพ์ *Maenam Yitpo* (湄南日報) ในข้อ (3) ความ เป็นจริงแล้วในช่วงเวลาดังแต่เดือนเมษายน ค.ศ.1907 ซึ่งเป็นช่วงที่ หนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินป้อเริ่มตีพิมพ์เป็นครั้งแรกนั้น หนังสือพิมพ์ *Maenam Yitpo* (湄南日報) ก็น่าจะยังคงมีอยู่ แต่ในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1908 หนังสือพิมพ์ *Maenam Yitpo*, (湄南日報) ไม่มีแล้วอย่างแน่นอน และหากพิจารณาจากข้อ (4) แล้ว นายตันไคฮ้อ ผู้บริหารหนังสือพิมพ์ *Maenam Yitpo* (湄南日報) ได้มีส่วนร่วมในการออกพิมพ์หนังสือพิมพ์ *คีน่าซิมไป* (*Kinam Sinpo*, 啓南新報) ขึ้นเป็นครั้งแรก ซึ่งแสดงให้เห็น ถึงการสืบเนื่องด้านผู้บริหารระหว่างหนังสือพิมพ์แม่น้ำเยอะปอ (*Maenam Yitpo*, 湄南日報) กับหนังสือพิมพ์คีน่าซิมไป (*啓南新報*)

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปประวัติการพิมพ์ หนังสือพิมพ์จีนในประเทศไทยยุคแรกได้ดังนี้ สมาคมกงสีตั้งอาเซียงบู (*Oriental Chamber of Commerce*) ที่อยู่ภายใต้การดูแลของราชทูต อินากาคิได้ตีพิมพ์หนังสือพิมพ์แม่น้ำเยอะปอ (*Menam Yet Poh*, 美南 日報) ขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ 10 ตุลาคม ค.ศ. 1904 โดยมีนายตันแก๊ง ฮั่วเป็นหัวหน้าบรรณาธิการ ในตอนต้นปี ค.ศ. 1906 หลังจากที่นาย อินากาคิกลับญี่ปุ่นไปแล้ว นายตันไคฮ้อได้เข้ามาบริหารหนังสือพิมพ์นี้ แทนและได้ทำการปรับปรุงใหม่เป็นหนังสือพิมพ์แม่น้ำเยอะปอ (*Maenam Yitpo*, 湄南日報) ซึ่งตีพิมพ์เนื้อหาของฝ่ายอนุรักษ์อย่างเข้มข้น และในเดือนเมษายน ค.ศ.1907 พวกของนายเซียวฮุดเสงและนาย ตันแก๊งฮั่ว ซึ่งเป็นฝ่ายปฏิวัติได้จัดพิมพ์หนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินป้อขึ้น เป็นครั้งแรก หนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินป้อกลายเป็นหนังสือพิมพ์ของพรรค ก๊กมินตั๋งและตีพิมพ์เรื่อยมาจนถึงสิ้นเดือนมกราคม ค.ศ. 1930

หนังสือพิมพ์แม่น้ำเยอะปอ (湄南日報) ตีพิมพ์เรื่อยมาจนถึงราวปลายปี ค.ศ. 1907 แต่นายซีซันซึ่งเป็นบุคคลสำคัญของพวกป้ออ้วง ซึ่งนิยมราชวงศ์ชิงที่เดินทางมาเมืองไทยได้ออกหนังสือพิมพ์ศึหน่าซิมไป (啓南新報) ขึ้นเป็นครั้งแรกในเดือนมกราคม ค.ศ. 1909 โดยได้รับความร่วมมือจากนายตันไคฮ้อ

การก่อตัวขึ้นของฝ่ายปฏิวัติ

นายตันแก๊งฮัว (1865?-1913, Chen Jing Hua, 陳景華) เขาเกิดที่เมืองเซียงซาน (Xiangshan County) มณฑลกวางตุ้ง-ประเทศจีน) หัวหน้าบรรณาธิการหนังสือพิมพ์แม่น้ำเยอะปอ ได้ผ่านการสอบเข้ารับราชการของจีน (การสอบจอหงวน) และได้เป็นจิวเหริน (ผู้สอบผ่านระดับมณฑลหรือจังหวัด) ในปี ค.ศ. 1888 ในสมัยที่ปกครองเมืองกุยผิง (Gui Ping, 桂平) ในมณฑลกวางซี (Guangxi) ในปี ค.ศ. 1903 เขาต้องติดคุกเนื่องจากได้สังหารอัครพาลที่อุปราชมณฑลกวางตุ้งและกวางซี (Cen Chun Xuan, 岑春煊) ส่งมาสอดแนม หลังจากนั้นเขาได้หลบหนีจากเรือนจำและเดินทางหนีจากฮ่องกงมายังประเทศไทย ตำรวจไทยได้ทราบข่าวการเดินทางเข้ามาเมืองไทยของนายตันแก๊งฮัวจากบทความในหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษซึ่งพิมพ์ในประเทศจีน การสอบสวนของตำรวจไทยในช่วงเดือนตุลาคม-พฤศจิกายน ค.ศ. 1903 พบว่านายตันแก๊งฮัวอาศัยที่บ้านพักของนายวองฮั้งเจา (Wong Hang Chao, ชาวกวางตุ้ง) ซึ่งเป็นคอมปราดอร์ของธนาคารฮ่องกงเซี่ยงไฮ้ และบ้านของนายซิมฮั้งซี (Sam Hing Si, ชาวกวางตุ้ง) ซึ่งเป็นคอมปราดอร์ของธนาคารอินโดจีน และนายตันแก๊งฮัว ได้พบกับชาวกวางตุ้งจำนวนหนึ่ง

เท่านั้น⁴⁶ การที่นายตันแก๊งฮั่วถูกตั้งค่าตัวในการจับกุมไว้สูงมากและเข้า
มาหลบหนีอยู่ที่ประเทศไทยนั้น น่าจะมีสาเหตุหลักมาจากการที่
ประเทศไทยไม่มีความสัมพันธ์ด้านทูตกับรัฐบาลราชวงศ์ชิง จึงไม่มี
ความเสี่ยงในการถูกส่งตัวกลับ สำหรับหนังสือพิมพ์แม่น้ำเยอะปอ
(*Menam Yet Poh*) ที่นายตันแก๊งฮั่วเป็นหัวหน้าบรรณาธิการนั้นได้ถูก
ตีพิมพ์ขึ้นเป็นฉบับแรกหลังจากที่เขาเดินทางมาเมืองไทยแล้ว 1 ปี คือ
ในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1904 แต่ไม่ปรากฏเอกสารที่กล่าวถึงความ
เคลื่อนไหวของเขาในช่วงเวลาดังกล่าว นายตันแก๊งฮั่วได้รับตำแหน่งเป็น
เลขาธิการสาขาสยามของสมาคมพันธมิตรประเทศจีน ที่ ดร.ซุนยัตเซน
ก่อตั้งขึ้นในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1908 โดยมีนายเซียวยุดเสงเป็น
ประธานสาขาและนายซิมฮั้งซี (沈荇思) เป็นเหรัญญิก

แต่ยังมีประเด็นที่น่าสงสัยว่าปลายปี ค.ศ. 1904 ที่หนังสือพิมพ์
แม่น้ำเยอะปอ (Menam Yet Poh) เริ่มตีพิมพ์นั้น มีผู้ที่แสดงตัวชัดเจน
ว่าเป็นฝ่ายปฏิวัติในประเทศไทยแล้วหรือไม่ มีความเป็นไปได้สูงว่าใน
ช่วงเวลานั้นมีนักปฏิรูปที่ยังไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด ทั้งฝ่ายปฏิวัติและฝ่าย
อนุรักษ์ป้อฮ้วง โดยมีหลักฐานปรากฏ เช่น การที่คนในหนังสือพิมพ์
แม่น้ำเยอะปอ (Menam Yet Poh) ที่แบ่งแยกออกเป็นสองฝ่ายในภายหลัง
นั้นต่างเคยทำงานร่วมกันมาก่อน และการที่นายวองฮั้งเจา และ
นายซิมฮั้งซี ซึ่งเป็นฝ่ายปฏิวัติ รวมทั้งนายตันไคฮ้อ ซึ่งเป็นฝ่ายอนุรักษ์
ป้อฮ้วง ได้ร่วมมือกันเป็นแกนนำในการต่อต้านสินค้าอเมริกาในเดือน
สิงหาคม ค.ศ. 1905 เป็นต้น

⁴⁶ หจข. ร.5 น. 99/66 ข่าวโทรเลขเมืองจีน (22 ก.ย. - 23 ก.พ. ร.ศ. 122).

สำหรับนายนายเซียวสุดแสงได้เขียนบทความลงในหนังสือพิมพ์ *ฮั่วเซียมซินป้อ* ฉบับวันที่ 24 สิงหาคม ค.ศ.1928 ว่า ก่อนที่ ดร.ซุนยัต เซนตั้งสมาคมต่อต้านราชวงศ์ชิงของพวกเชื้อชาติแมนจู ที่มีชื่อว่า สมาคมบำรุงจีน (Xing Zhong Hui, 興中會) ในปี ค.ศ. 1894 นั้น เซียวสุดแสงเองมี “เจตนาในการต่อต้านราชวงศ์แมนจูอยู่แล้ว”⁴⁷ และเขียนว่า “เซียวสุดแสงอุทิศตนเองเพื่อสังคมเป็นเวลา 25 ปีแล้ว” ลงในหนังสือพิมพ์ *ฮั่วเซียมซินป้อ* ฉบับวันที่ 17 กรกฎาคม ค.ศ. 1929⁴⁸ ดังนั้นในปี ค.ศ. 1929 นายเซียวสุดแสงได้เข้ามาเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างจริงจัง รวม 25 ปี ซึ่งหมายความว่าเขาเริ่มเคลื่อนไหวทางการเมืองตั้งแต่ราวปี ค.ศ. 1905 บรรพบุรุษของนายเซียวสุดแสงเป็นชาวฮกเกี้ยนแต่ฝ่ายปฏิกิริยา ในไทยยุคแรกส่วนมากเป็นชาวกวางตุ้ง นายเซียวสุดแสงสามารถพูดภาษา กวางตุ้ง ได้คล่องแคล่ว ในการประชุมใหญ่ของตัวแทนพรรคก๊กมินตั๋งทั่วประเทศจีนครั้งที่ 1 ที่จัดขึ้นที่กวางเจาในเดือนมกราคม ค.ศ. 1924 นายเซียวสุดแสงเป็นตัวแทนจากประเทศไทยรายงานสถานการณ์ในต่างประเทศด้วยภาษา กวางตุ้ง และนายวังจิงไว (Wang Jing Wei, 汪精衛) แปลเป็นภาษาจีนกลาง (Mandarin)⁴⁹

งานเขียนเล่าความทรงจำของของนายเซียวสุดแสงมีน้อยมาก มีแค่ที่ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ *ฮั่วเซียมซินป้อ* ในช่วงครึ่งหลังของทศวรรษ 1920 เท่านั้น ทำให้การวิจัยค้นคว้าเกี่ยวกับนายเซียวสุดแสงที่ผ่านมา

⁴⁷ เซียวสุดแสง, “คำลงโทษ” ใน *ฮั่วเซียมซินป้อ*, วันที่ 24 สิงหาคม ค.ศ. 1928.

⁴⁸ เซียวสุดแสง, “สาเหตุฟ้องศาลหนังสือพิมพ์ตงฮั่วมิงป้อ” ใน *ฮั่วเซียมซินป้อ*, วันที่ 17 กรกฎาคม ค.ศ.1929.

⁴⁹ *ฮั่วเซียมซินป้อ*, 5 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1924.

น้อยมาก เนื่องจากมีเอกสารไม่เพียงพอหรือมีความพยายามในการค้นหาเอกสารยังไม่มากพอ

สำหรับงานวิจัยที่ผ่านมามี “เสี่ยวสุดแสงกับการปฏิวัติในสมัยริบปักตงตอนต้น” (遷華蕭佛成與民初革命) ที่เขียนโดย Chiang Yung Ching (蔣永敬) งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานที่ทรงคุณค่า แต่ไม่ได้นำเอาความทรงจำของนายเสี่ยวสุดแสงที่ดีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซิมไปที่กล่าวมาแล้วข้างต้นมาใช้อ้างอิงเลย Chiang Yung Ching อ้างอิงจากบทความเรื่อง “ความเป็นมาโดยสังเขปของการปฏิวัติโดยชาวจีนในสยาม” (暹羅華僑革命過程述略) ซึ่งเป็นบันทึกคำพูดของนายเสี่ยวสุดแสง ที่บันทึกโดยนาย Deng Xue Feng (鄧雪峯) และพิมพ์ที่วารสารรายเดือน *San Min Zhu Yi* ในปี ค.ศ. 1936⁵⁰ เอกสารชิ้นนี้เป็นการบันทึกจากคำบอกเล่าและมีข้อความที่ผู้จดเข้าใจผิดในสิ่งที่นายเสี่ยวสุดแสงพูด ความผิดพลาดที่สำคัญ คือประเด็นที่ระบุว่า บางครั้งนายเสี่ยวสุดแสงได้ส่งบทความต่อต้านแมนจูไปลงในหนังสือพิมพ์คิงหน่าซิมไป (啓南新報) ซึ่งมีนายตันแก๊งฮั่วเป็นบรรณาธิการของหนังสือพิมพ์ และในงานวิจัยของ Chiang Yung Ching ก็ยังคงใช้ข้อมูลที่ไม่ถูกต้องนี้ในการอ้างอิงอยู่

⁵⁰ เสี่ยวสุดแสง, Deng Xue Feng (บันทึกและเรียบเรียง), “เสี่ยวสุดแสงกับการปฏิวัติในสมัยริบปักตงตอนต้น,” ใน *San Min Zhu Yi Yuekan* 7 no.4 (1936), 23-25.

การต่อสู้กันระหว่างฝ่ายอนุรักษ์ป้อฮังและฝ่ายปฏิวัติ

นายเชียวฮุดเสงเล่าความทรงจำเกี่ยวกับการต่อสู้กับฝ่ายอนุรักษ์ไว้ในหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินป้อ ว่า

“ระหว่างปี ค.ศ. 1907-1908 หนังสือพิมพ์นี้ได้เรียกร้องให้ปฏิวัติต่อต้านแมนจู ทำให้พวกหัวรั้นที่มีอำนาจโกรธ ในที่สุดพวกเขาได้จัดการประชุมที่โรงพยาบาลแห่งหนึ่ง (โรงพยาบาลจีน หรือ Tian Hua Hospital) และบอยคอตหนังสือพิมพ์ฉบับนี้ พลังอำนาจชั่วของสังคมนั้นในสมัยนั้นช่างดีร้ายยิ่งนัก เราถูกบอยคอตจากพวกเขา ทำให้ยอดขายหนังสือพิมพ์หายไปถึง 4 ส่วน 5 เลยทีเดียว ทำให้เห็นว่าในตอนนั้นหนังสือพิมพ์ฉบับนี้สร้างความโกรธแค้นให้กับคนทั่วไปมากเพียงไร แต่หนังสือพิมพ์นี้ก็ไม่มีย่อท้อและประกาศว่าจะทำการตีพิมพ์หนังสือพิมพ์ฉบับนี้ต่อไป ถึงแม้จะมีชาวจีนในสยามอ่านเพียงคนเดียวก็ตาม เราไม่ละทิ้งความตั้งใจเพราะถูกคุกคามโดยอำนาจชั่วของพวกหัวรั้นเลย และเราก็ไม่ฟ้องร้องศาลทางกฎหมายด้วยเรื่องแค่นี้ การต่อสู้ระหว่างฝ่ายอนุรักษ์และฝ่ายปฏิวัตินั้นควรให้สังคมนเป็นผู้ตัดสินด้วยการอภิปรายโต้เถียงกัน และตอนที่หนังสือพิมพ์ฉบับนี้ได้ร้องขอให้เลิกไว้ผมเปีย ทำให้พวกหัวรั้นโกรธ หนังสือพิมพ์ของพวกเขาได้ดูหมิ่นฉันและท่านตันแก๊งฮั่วด้วยถ้อยคำสกปรกแต่ฉันและท่านตันแก๊งฮั่วก็ไม่ถือโกรธแต่ประการใด⁵¹”

⁵¹ เชียวฮุดเสง, “สาเหตุฟ้องศาลหนังสือพิมพ์ตงฮั่วมิงป้อ,” ใน ฮั่วเซียมซินป้อ, วันที่ 17 กรกฎาคม ค.ศ. 1929.

ในบทความต่อมา นายเซียวฮุดเสงได้เล่าถึงเหตุการณ์คว่ำบาตรหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินป้อไว้ละเอียดกว่าเดิม ดังต่อไปนี้

“เมื่อจักรพรรดิกวังซวี่ (Emperor Guangxu) และพระนางซูสีไทเฮา (Empress Dowager Cixi) สวรรคต (การจากไปพร้อมกันของผู้นำแมนจูทั้งแม่และลูกบุญธรรม) พร้อมกัน (ในวันที่ 14-15 พฤศจิกายน ค.ศ. 1898) กลุ่มผู้มีอำนาจในบรรดาชาวจีนกรุงเทพฯ ได้ตั้งแท่นบูชาไว้ที่โรงพยาบาลใหญ่แห่งหนึ่ง (หมายถึง โรงพยาบาลจีน Tian Hua Hospital) ทางหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินป้อลงบทความไปเตือนว่าการกระทำเช่นนี้ไม่เหมาะสมซึ่งทำให้พวกสังคมนักไถ่กรรมมาก และกลุ่มผู้มีอำนาจกลุ่มหนึ่งได้มีมติให้ทำการบอยคอตหนังสือพิมพ์ฉบับนี้ แต่สมาชิกของหนังสือพิมพ์นั้นก็มิย่อท้อต่อแรงบีบคั้นอันรุนแรงนี้ เราพูดอวดดีลงในหนังสือพิมพ์ว่าจะตีพิมพ์หนังสือพิมพ์ฉบับนี้ต่อไปแม้จะมีคนอ่านเพียงคนเดียวก็ตาม⁵²”

ในวันที่ 7 มกราคม ค.ศ. 1909 เจ้ากรมกองตระเวนแผนกจีน (หลวงธรณีเนฎเปศร Luang Thorani, Assistant Superintendent of Police for Chinese Affaires) ได้รายงานว่ายอดขายหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินป้อ ที่โดนคว่ำบาตรลดลงจาก 300 ฉบับต่อวันเหลือแค่ 100 ฉบับ ส่วนหนังสือพิมพ์คี่หน้าซิมโปของฝ่ายอนุรักษ์ที่ตีพิมพ์เป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ 1 มกราคมของปีเดียวกันขายได้ 300 กว่าฉบับ⁵³

⁵² เซียวฮุดเสง, “พิจารณาตัวเอง,” ใน *ฮั่วเซียมซินป้อ*, วันที่ 9 สิงหาคม ค.ศ. 1929.

⁵³ หจข. ร.5 น. 8.7/7ความเห็น, หนังสือพิมพ์จีน มกราคม 127 (11 ธ.ค. -

หนังสือพิมพ์บางกอกไทมส์รายงานว่า เมื่อจักรพรรดิกวังซวี่และพระนางซูสีไทเฮาสวรรคตชาวจีนในกรุงเทพฯ ได้มาชุมนุมกันเป็นจำนวนมากที่โรงพยาบาลจีนในวันที่ 20 พฤศจิกายน ค.ศ. 1908 และหารือกันว่า จะจัดพิธีไว้อาลัยอย่างไร ในท้ายที่สุดได้ตกลงที่จะจัดพิธีไว้อาลัยขึ้นในวันพุธที่ 25 พฤศจิกายน⁵⁴ ผู้มีอำนาจสูงสุดในคณะกรรมการโรงพยาบาลจีน ประจำปี ค.ศ. 1908 คือ นายตันไคฮ้อซึ่งเป็นฝ่ายอนุรักษ์ ในระหว่างที่ดำรงตำแหน่งอยู่นั้น เขาไม่เห็นด้วยอย่างยิ่งกับการที่เพื่อนชาวจีนจะใช้ชื่อโรงพยาบาลจีนในการยื่นจดหมายร้องขอต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจในจีนให้ปล่อยตัวนายม้าเฮงซุน (Ma Heng Soon, 馬興順) ชาวจีนแต่ใจในไทยซึ่งเป็นฝ่ายปฏิวัติ เมื่อครั้งที่นายม้าเฮงซุนถูกจับที่ประเทศจีน⁵⁵

31 ม.ค. ร.ศ. 127).

⁵⁴ “A well attended meeting of the Chinese community was held yesterday at the Chinese Hospital[Tian Hua Hospital] for the purpose of considering what steps should be taken to go into mourning for the deaths of the Emperor of China and the Dowager Empress. It was resolved to observe the 2nd of the Chinese Moon (Wednesday next) as a day of mourning.” ใน *Bangkok Times*, Nov 21, 1908.

⁵⁵ หจช. ร.5 น. 8.7/9 ความเห็นหนังสือพิมพ์จีนจำนวนเดือนกุมภาพันธ์ 127 (30 ม.ค. - 27 ก.พ. ร.ศ. 127).

การมาเยือนประเทศไทยครั้งที่ 2 ของ ดร.ซุนยัตเซน

นายเซียวฮุดเสงไม่ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างฝ่ายปฏิวัติกับฝ่ายอนุรักษ์ก่อนที่จะเกิดความขัดแย้งเรื่องการจัดพิธีไว้อาลัยจักรพรรดิกวังซวี่และพระนางซูสีไทเฮา กรณีความขัดแย้งเรื่องการจัดพิธีไว้อาลัยดังกล่าวเป็นกรณีแรกที่นายเซียวฮุดเสงยกตัวอย่างความขัดแย้งระหว่างฝ่ายปฏิวัติกับฝ่ายอนุรักษ์ของชาวจีนในไทย ซึ่งแสดงให้เห็นว่าความขัดแย้งของทั้งสองฝ่ายน่าจะปรากฏชัดเจนขึ้นในปลายปี ค.ศ.1908 ตรงกับเวลาที่สาขาสยามของสมาคมพันธมิตรประเทศจีนได้ถูกก่อตั้งขึ้นมาโดยใช้สโมสรจีนเป็นฉากบังหน้า และดร.ซุนยัตเซนก็ได้เดินทางมากรุงเทพฯอย่างเปิดเผย

ในวันที่ 18 พฤศจิกายน ค.ศ. 1908 สโมสรจีนซึ่งนำโดยนายเซียวฮุดเสงได้เชิญเสนาบดีกระทรวงนครบาล เจ้าพระยามรธามาเป็นประธานในงานพิธีเปิดสโมสร โดยในลำดับแรกสมาชิกกว่า 100 คนยื่นตรงต่อหน้าพระบรมฉายาลักษณ์รัชกาลที่ 5 และนายเซียวฮุดเสงอ่านคำถวายพระพรชัยมงคลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว⁵⁶ การกระทำเช่นนี้เป็นการกระทำที่ตรงข้ามกับท่าทีที่พวกเขาแสดงต่อจักรพรรดิแห่งราชวงศ์ชิง แต่การรักษาความสัมพันธ์อันดีกับรัฐบาลไทยเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้เคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวจีนทำได้สะดวกขึ้นในประเทศไทย นายเซียวฮุดเสงระมัดระวังเป็นอย่างมากและพยายามทำให้บุคคลสำคัญของรัฐบาลไทยชอบเขา ความสามารถของเขาปรากฏชัดเจนในระยะยาว แต่เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง

⁵⁶ หจข. ร.5 น. 20/29 นายเซียวฮุดเสง เป็นหัวหน้าตั้งสโมสรขึ้นที่ถนนสี่พระยา (1 - 2 ธ.ค. ร.ศ. 127).

ขึ้นครองราชย์ในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1925 พระองค์ทรงระแวงเป็น อย่างยิ่งที่ชาวจีนมีอำนาจมากขึ้น จึงใช้กำลังเข้าปราบปรามพวก ก๊กมินตั๋งที่อยู่ในประเทศไทยตั้งแต่ ค.ศ. 1929 เป็นต้นมา ทำให้สมโสร จินต้องปิดตัวลงเมื่อเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1931

ในวันที่ 20 พฤศจิกายน ค.ศ. 1908 ดร.ซุนยัดเซนได้เดินทางออก จากสิงคโปร์มุ่งหน้ามายังประเทศไทยพร้อมกับฮู่หังมิ่ง (Hu Han Min, 胡漢民) ฮู่ยี่เซ (Hu Yi Sheng, 胡毅生) ฮ้อไชวี้กู่ (He Ke Fu, 何克 夫) หลัวตงซัง (Lu Zhong Shan, 盧仲珊) ในวันที่ 19 พฤศจิกายนก่อน ที่จะเดินทางหนึ่งวัน คนของฝ่ายปฏิวัติในสิงคโปร์พยายามขัดขวางการ จัดพิธีไว้อาลัยต่อจักรพรรดิกวังชวีและพระนางซุสึไทเฮาที่ฝ่ายอนุรักษ์ จัดขึ้น ทำให้เกิดการปะทะกันขึ้น และ ดร.ซุนยัดเซนโดนเตือนและ กวดขันอย่างหนักจากทางรัฐบาลของอาณานิคมอังกฤษ⁵⁷

การเดินทางมาประเทศไทยในครั้งก่อนเมื่อเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1903 ดร.ซุนยัดเซนได้เดินทางออกจากกรุงเทพฯ ไปโดยไม่ได้อะไรกลับ ไปเลย เขาเดินทางผ่านไชน่ฮอนและไปถึงญี่ปุ่นปลายเดือนกรกฎาคม ตอนที่อยู่ที่ญี่ปุ่น เขาได้พยายามหาเงินค่าเดินทางด้วยวิธีต่าง ๆ เพื่อเดิน ทางไปฮาวาย หลังจากที่เขากำหนดอยู่ที่อเมริกาและยุโรปเป็นเวลา 2 ปี จึงได้กลับมาที่ญี่ปุ่นและร่วมมือกับสมาชิกใหม่ก่อตั้งสมาคมพันธมิตร ประเทศจีนขึ้นที่กรุงโตเกียวในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1905 ดร.ซุนยัดเซน เดินทางไปไชน่ฮอนในเดือนตุลาคมของปีเดียวกัน และได้ก่อตั้งสาขา

⁵⁷ Chen Xi Qi (ed), *Sun Zhong Shan Nianpu (Shang)* [ตารางแสดง วันเดือนปีรายละเอียดของกิจกรรมซุนยัดเซน ตอนต้น], (Beijing: Zhong Hua Shuji, 1991), 447. (in Chinese); *Bangkok Times*, Jan 2, 1909.

ของสมาคมพันธมิตรประเทศจีนขึ้นที่นั่นอีกด้วย เขาได้เริ่มตั้งสมาคมพันธมิตรประเทศจีน สาขาสิงคโปร์ขึ้นในเดือนเมษายน ค.ศ.1906 และขยายสาขาไปยังเมืองต่าง ๆ เช่น กัวลาลัมเปอร์ ปีนัง และอินเดียดะวันออกของฮอลันดา และด้วยแรงกดดันของรัฐบาลราชวงศ์ชิงต่อประเทศญี่ปุ่น ดร.ซุนยัตเซนจึงต้องเดินทางออกจากญี่ปุ่นพร้อมกับนายวังจิงไว และนายฮู่หังมิ่ง และคนอื่น ๆ เพื่อไปพำนักอยู่ที่สิงคโปร์ ไช่ฮงฮวน ฮานอวย ตามลำดับ และในเดือนธันวาคมของปีเดียวกันนั้นเขาได้พยายามบุกโจมตีจากชายแดนอินโดจีนฝรั่งเศสเข้าทางตอนใต้ของประเทศจีนแต่ไม่สำเร็จ ในวันที่ 29 เมษายน ค.ศ.1908 ได้ก่อการปฏิวัติ He Kou (河口) บริเวณชายแดนของยูนนานแต่พ่ายแพ้ ดร.ซุนยัตเซนวางแผนที่จะไปยุโรปเพื่อรวบรวมเงินทุนสำหรับการปฏิวัติครั้งใหญ่อีกครั้ง เขาเดินทางมากรุงเทพฯ เพื่อหาเงินค่าเดินทางและให้นายวังจิงไวเดินทางไปอย่างกึ่งเพื่อรวบรวมเงินทุน และในตอนนั้นเองที่เขาได้ก่อตั้งสาขาสมาคมพันธมิตรประเทศจีนขึ้นที่กรุงเทพฯ และอย่างกึ่ง⁵⁸

วัตถุประสงค์ในการมาเยือนเมืองไทยในครั้งที่ 2 ของ ดร.ซุนยัตเซน คือ มารวบรวมเงินสำหรับเดินทางไปยุโรป ดร.ซุนยัตเซนและคนอื่น ๆ พักอยู่ที่บ้านของนายเซี่ยวฮุดเสง และปราศรัยที่บ้านของนายวองฮั้งเจา ซึ่งตั้งอยู่ที่สำเพ็งและสโมสรจีนที่เพิงก่อก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 1 ธันวาคม ค.ศ. 1908 ดร.ซุนยัตเซนปราศรัยว่าการที่จะพัฒนาความมั่นคงของจีนและการที่จะได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันนั้นจะต้องมีการปฏิวัติโดยผู้ที่รักชาติ เนื้อหาการปราศรัยนั้นได้รับการตีพิมพ์ใน

⁵⁸ Chen Xi Qi ed, *Sun Zhong Shan Nianpu (Shang)* [ตารางแสดงวันเดือนปีรายละเอียดของกิจกรรมซุนยัตเซน ตอนต้น], (Beijing: Zhong Hua Shu-ji, 1991), 358-452 (in Chinese).

หนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซิงป้อ ด้านเสนาบดีกระทรวงนครบาลมีความเห็นในเรื่องนี้ว่า แม้ประเทศไทยจะไม่มีความสัมพันธ์ด้านการทูตกับรัฐบาลราชวงศ์ชิง แต่การปราศรัยให้ปฏิวัติล้มล้างจักรพรรดิถือว่าเป็นการก่อความไม่สงบ จึงได้ตัดสินใจจับได้ ดร.ซุนยัตเซนออกจากประเทศไทย โดยออกคำสั่งในวันที่ 3 ธันวาคม ให้นายลอซัน (Eric St.J. Lawson) ผู้บังคับการกรมกองตระเวร ดำเนินการ ดร.ซุนยัตเซนซึ่งถูกให้ออกนอกประเทศได้เข้าพบปลัดกระทรวงนครบาลและนายลอซัน ผู้บังคับการกรมกองตระเวรในวันที่ 5 ธันวาคม โดยมีนายเซียวฮุดแสงทำหน้าที่เป็นล่าม เพื่อขอให้ผ่อนผันให้อนุญาตอยู่ต่อและได้รับอนุญาตให้อยู่อีก 7 วัน แต่ทั้งสองคนได้เดินทางไปหาราชทูตอเมริกาและแสดงหลักฐานว่า ดร.ซุนยัตเซนเป็นสัญชาติอเมริกาที่เกิดที่ฮาวาย และขอให้ช่วยเหลือ ดร.ซุนยัตเซนให้อยู่ในประเทศไทยถึงปลายเดือนธันวาคม แต่ในท้ายที่สุด ดร.ซุนยัตเซนก็ต้องออกเดินทางจากกรุงเทพฯ ไปในวันที่ 10 ธันวาคม ค.ศ. 1908

5. บทสรุป

งานวิจัยฉบับนี้ได้แสดงให้เห็นว่า ลัทธิชาตินิยมจีนของสังคมชาวจีนในประเทศไทยเริ่มขึ้นในช่วงสงครามรัสเซีย-ญี่ปุ่น (ค.ศ. 1904-1905) โดยเปรียบเทียบสังคมชาวจีนในประเทศไทยช่วงก่อนและหลังสงครามรัสเซีย-ญี่ปุ่น จึงทำให้เห็นความเคลื่อนไหวที่แตกต่างกันของทั้งสองช่วง

ช่วงเวลา^{ที่} ดร.ซุนยัตเซนเดินทางมาประเทศไทยครั้งแรกในกลางปี ค.ศ. 1903 หากไม่นับรวมผู้เกี่ยวข้องของรัฐบาลไทยแล้ว จะเห็นได้ว่าแทบไม่มีใครสนใจเขาเลย แต่คนจีนในไทยที่ไม่ค่อยสนใจการเมืองเลยกลับเริ่มตื่นตัวและเกิดสำนึกความเป็นชาติสมัยใหม่อย่างรวดเร็วและเคลื่อนไหวทางการเมืองในช่วงที่เกิดสงครามรัสเซีย-ญี่ปุ่น

ในปี ค.ศ. 1905 โรงพยาบาลจีนถือกำเนิดขึ้น โรงพยาบาลแห่งนี้^{นี้}เป็นความสำเร็จครั้งแรกที่เกิดจากความร่วมมือกันของชาวจีนทั้ง 5 ภาษา (แต้จิ๋ว, แคะ, กวางตุ้ง, ไหหลำ และฮกเกี้ยน) ที่อยู่ในประเทศไทย และถือได้ว่าเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นเอกภาพของสังคมชาวจีนในประเทศไทย ขณะเดียวกันหนังสือพิมพ์จีนรายวันอันเป็นสื่อของสังคมชาวจีนในประเทศไทยก็เกิดขึ้นเช่นกัน ช่วงกลางปี ค.ศ. 1905 คนจีนในไทยได้เคลื่อนไหวต่อต้านสินค้าอเมริการ่วมกับชาวจีนทั้งในและนอกประเทศจีน เพื่อเป้าหมายเดียวกัน คือ ผลประโยชน์และศักดิ์ศรีของชนชาติจีน และเรียกร้องการได้รับการปฏิบัติที่เสมอภาค จึงมีการชุมนุมเกิดขึ้นหลายครั้ง เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ซึ่งศูนย์รวมการชุมนุมคือโรงพยาบาลจีนที่เพิ่งก่อตั้งขึ้นมา^{นั้น}เอง

แต่ช่วงเวลาแห่งความสุขของชาวจีนในประเทศไทย ที่สามัคคี^{ที่}ร่วมใจกันเรียกร้องการปฏิรูปการปกครองประเทศนั้นเกิดขึ้นเพียงไม่นานเท่านั้น หลังจากปี ค.ศ. 1906 เป็นต้นไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากสมาคมพันธมิตรประเทศจีนสาขาสยามถูกก่อตั้งขึ้นในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1908 แล้ว สังคมชาวจีนได้แบ่งแยกออกเป็นฝ่ายอนุรักษ์และฝ่ายปฏิวัติ ทำให้ความขัดแย้งของทั้งสองฝ่ายก็ทวีความรุนแรงมากขึ้น

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

โรงพยาบาลเทียนฟ้ามูลนิธิ. *โรงพยาบาลเทียนฟ้ามูลนิธิครบรอบ 100 ปี 2446-2547*. กรุงเทพฯ: โรงพยาบาลเทียนฟ้ามูลนิธิ, 2547.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. *ร.5 กษ 12.2/9 ชาวญี่ปุ่นและจีน ขออนุญาตตั้งบริษัทเรียกชื่อว่า ออเรียนเทลแชนเบอร์ออฟคอมเมอร์ซ (6 พ.ย. - 22 มี.ค. ร.ศ. 120)*.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. *ร.5 ต. 2.12/28 จีน ไม่คิดรับจำหน่ายสินค้าอเมริกัน (7 - 28 ส.ค. ร.ศ. 124)*.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. *ร.5 ต. 21/10 จีน ชื่น ยัด เซน (5 มิ.ย. 112 - 23 เม.ย. ร.ศ. 128)*.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. *ร.5 ต. 21/6 เรื่อง กังยูไว (20 ก.พ. - 30 มี.ค. ร.ศ. 118)*.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. *ร.5 น. 20/29 นายเสี่ยวฮุดเสง เป็นหัวหน้าตั้งสโมสรขึ้นที่ถนนสี่พระยา (1 - 2 ธ.ค. ร.ศ. 127)*.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. *ร.5 น. 8.7/3 รายงานเรื่องความประพุดิจีน (17 มิ.ย. - 25 พ.ย. ร.ศ. 127)*.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 น. 8.7/7 ความเห็น, หนังสือพิมพ์จีน
มกราคม 127 (11 ธ.ค. - 31 ม.ค. ร.ศ. 127).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 น. 8.7/8 ลายพระราชหัตถ์เลขาเรื่อง
หนังสือพิมพ์จีน (11 ม.ค. - 16 ก.พ. ร.ศ. 127).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 น. 8.7/9 ความเห็นหนังสือพิมพ์จีนจำนวน
เดือนกุมภาพันธ์ 127 (30 ม.ค. - 27 ก.พ. ร.ศ. 127).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 น. 99/66 ข่าวโทรเลขเมืองจีน (22 ก.ย.
- 23 ก.พ. ร.ศ. 122).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 น.8.7/2 พวกพ่อค้าจีนประชุมกันที่โรง
พยาบาลจีน ตำบลสามแยกคิดปิดสินค้าชาติอเมริกัน (8 -28
ธ.ค. ร.ศ. 124).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 น.8.7/2 พวกพ่อค้าจีนประชุมกันที่โรง
พยาบาลจีน ตำบลสามแยกคิดปิดสินค้าชาติอเมริกัน (8 -28
ธ.ค. ร.ศ. 124).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.6 น.25/33 ฐู่ไวดัก ทูตจีนเข้ามากรุงเทพฯ (12
มี.ค. พ.ศ. 2455 - 16 เม.ย. พ.ศ. 2456).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.7 ม.26/30 หนังสือพิมพ์ จีนโนสยามวาร
ศัพท์ (15 เม.ย. พ.ศ. 2450).

เซียวฮุดเสง, Deng Xue Feng (บันทึกและเรียบเรียง). “เซียวฮุดเสงกับการปฏิวัติในสมัยรีปบลิกตอนต้น” ใน *San Min Zhu Yi Yuekan* 7, no.4 (1936), 23-25.

เซียวฮุดเสง. “คำลวงโทษ” ใน *ฮั่วเซียมซินป้อ*, วันที่ 24 สิงหาคม ค.ศ. 1928.

เซียวฮุดเสง. “พิจารณาตัวเอง” ใน *ฮั่วเซียมซินป้อ*, วันที่ 9 สิงหาคม ค.ศ. 1929.

เซียวฮุดเสง. “สาเหตุฟ้องศาลหนังสือพิมพ์ตงฮั่วมิงป้อ” ใน *ฮั่วเซียมซินป้อ*, วันที่ 17 กรกฎาคม ค.ศ. 1929.

ฮั่วเซียมซินป้อ, 5 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1924.

ภาษาอังกฤษ

Bangkok Times, Oct 10, 1904.

Bangkok Times, May 27, 1905.

Bangkok Times, June 28, 1905.

Bangkok Times, July 24, 1905.

Bangkok Times, August 7, 1905.

Bangkok Times, Sept 20, 1905.

Bangkok Times, Oct 20-21, 1905.

Bangkok Times, Nov 21, 1908.

Bangkok Times, January 2, 1909.

ภาษาจีน

Chen Xi Qi (ed). *Sun Zhong Shan Nianpu (Shang)* [ตารางแสดง
วันเดือนปีรายละเอียดของกิจกรรมซุนยัดเซิน ตอนต้น]. Beijing:
Zhong Hua Shuji, 1991.

Hua Siam Sinpo, Aug 10, 1929.

Xie You Rong. “暹羅報業史” [ประวัติศาสตร์หนังสือพิมพ์ใน
สยาม]、南洋學報[Nanyang Xuebao] 4, No.2 (1947).

Zou Lu. “Lin Wen Ying Shilue [ประวัติย่อของ Lin Wen Ying]” in Zou
Lu Zou Lu Quan Ji (6) Zhongguo Guomindang Shigao (4).
Taipei: Sanmin Shuju, 1976.

華僑志編纂委員會編 [คณะกรรมการรวบรวมข้อมูลและจัดพิมพ์
ประวัติชาวจีนโพ้นทะเล]. (泰國華僑志 [ประวัติคนจีนโพ้น
ทะเลในประเทศไทย]. 台北：華僑志編纂委員會編, 1959.

ภาษาญี่ปุ่น

Manjiro, Inagaki. “Siam Jijyo” [สภาพความเป็นอยู่ในสยาม], *Waseda Gakhou*, no.89, 1903.

Rakseki, Kurumi. “Siam zatsukange” [ความคิดต่างๆ เกี่ยวกับสยามตอนปลาย], *Katsudo no Nihon* [ญี่ปุ่นนักเคลื่อนไหว], Vol.4 no.3, 1906, 67.

Toten, Miyazaki. *Miyazaki Toten Zenshu Vol. 1*, Heibonsha: Tokyo, 1971.

Toten, Miyazaki. *Miyazaki Toten Zenshu Vol.5*, Heibonsha: Tokyo, 1976.